

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Lucie Salačová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Základní milníky života v judaismu
Fundamental Milestones of Life in Judaism
Lucie Salačová

Vedoucí práce: Mgr. David Rybák, Ph. D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Dějepis – Základy společenských věd

2019

Prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Základní milníky života v judaismu* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 4. 2019

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce panu Mgr. Davidu Rybákovi, Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky, vstřícný přístup a trpělivost při vedení diplomové práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce *Základní milníky života v judaismu* se zabývá, jak již název napovídá, hlavními přechodovými rituály v judaismu z hlediska religionistiky, jako jsou narození, bar/bat micva, svatba a smrt, které jsou v životě každého ortodoxního Žida či Židovky velice důležité, neboť každý přechod pro ně znamená určité situování do světa, tedy to, jak ve světě jsou. Cílem diplomové práce je především charakterizovat a popsat tyto jednotlivé milníky židovského života, ale mimo to také zachytit, jak vznikaly a jak se vyvíjely. Předně však budou uvedeny stručné dějiny Židů, neboť bez tohoto kontextu by byl život v judaismu, tak, jak ho Židé žijí, jen těžko pochopitelný. Následuje charakteristika judaismu jako náboženství a poté se již diplomová práce bude věnovat samotným přechodovým rituálům a jejich významu pro život v judaismu. Popis těchto stěžejních okamžiků v životě Žida by pak měl vést k pochopení smyslu života tak, jak ho vnímají Židé.

KLÍČOVÁ SLOVA

Judaismus, náboženství, zvyky, obřady, milníky, život.

ABSTRACT

This diploma thesis named *Fundamental Milestones of Life in Judaism* deals, as the title of the diploma thesis suggests with the main transitional rituals in Judaism in terms of religious studies such as birth, bar / bat mitzvah, wedding and death as all these milestones are very important in the life of every Orthodox Jew or Jewess because each of these transitions means for them a certain position in the world, that means, that they know and realize their position in the world. One of the aim of this thesis is to characterize and describe these particular and specific milestones of Jewish life and also, the diploma thesis depicts their history and their development over time. To the beginning, we will describe the history of the Jews, because without this context, life in Judaism, as the Jews live, is really hard to understand. This chapter is followed by the characteristics of Judaism as a religion and then the thesis will focus on the transition rituals themselves and their importance for life in Judaism. The description of these key moments in a Jew's life should then lead to an understanding of the meaning of life as perceived by the Jews themselves.

KEYWORDS

Judaism, religion, habits, rituals, milestones, life.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 Stručné dějiny Židů	11
2 Kdo jsou Židé?	21
2.1 Židovské náboženství	22
2.1.1 Prameny judaismu	22
2.1.2 Židovský Bůh.....	25
2.1.3 Principy a zásady židovské víry	27
2.1.4 Domov a rodina	29
3 Tradice, zvyky a rituály v životě ortodoxního Žida	31
3.1 Narození dítěte	33
3.1.1 Obřízka (brit mila)	35
3.1.2 Vykoupení prvorozeného (pidjon ha-ben).....	41
3.2 Dospělost	43
3.2.1 Bar micva.....	44
3.2.2 Bat micva	48
3.3 Manželství.....	49
3.3.1 Svatba	51
3.3.2 Levirátní sňatek.....	60
3.3.3 Rozvod.....	62
3.4 Smrt	64
3.4.1 Pohřeb.....	66
3.4.2 Období smutku.....	69
ZÁVĚR.....	71
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	74
OBRÁZKY	77

ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila téma Základní milníky života v judaismu. Již v době mého studia na základní škole a na gymnáziu jsem se setkala s judaismem jako židovským náboženstvím, které se vyučovalo v rámci občanské výchovy na základní škole a na gymnáziu se náboženství a dalším vybraným společenským vědám věnoval výběrový společenskovědní seminář. Základy společenských věd mě zaujaly natolik, že jsem z nich učinila náplň mého vysokoškolského studia. Tématu náboženství, konkrétně judaismu, jsem se věnovala již dříve v některých mých seminárních pracích. Judaismus spolu s osudem židovského národa mě zaujal natolik, že jsem se rozhodla mu věnovat i v mé diplomové práci. Přičemž jsem se zaměřila na základní milníky v životě Židů, které jsou jeho nedílnou součástí a značně ho ovlivňují. Jejich původ pak lze najít již v Bibli, která je základním pramenem židovské víry a podle níž se řídí celý židovský život.

Judaismus a s ním spojený průběh života Židů je pro mě zajímavý z několika důvodů. V první řadě považuji za fascinující, že těžkostem a událostem, jež židovský národ provázely v dějinách, a neustále narušovaly jeho vývoj, Židé nepodlehli, ale neuvěřitelné houževnatosti si dokázali uchovat svou podstatu a bojovat za ni i v době, kdy neměli vlastní zemi a byli nuceni žít v diaspoře. Jedná se tedy bezesporu o pozoruhodný národ. Židovská kultura má pak v dějinném a kulturním kontextu jistě obdobně významné postavení, a to už jen z toho důvodu, že nejrozšířenější světové náboženství, kterým je křesťanství, vychází právě z judaismu, jenž je považován za nejstarší monoteistické náboženství vůbec. Dále považuji za obdivuhodné, jak dokážou Židé celý jejich život podříditi vůli Hospodina, jenž v judaismu představuje nezpochybnitelnou autoritu, a se kterým jsou Židé ve spojení skrze zjevené Boží zákony neboli Tóru, již Mojžíš od Hospodina obdržel na Hoře Sinaj, jak praví Bible. Celý život v judaismu je řízen Tórou. S tím souvisí i dodržování židovských tradic, zvyků a rituálů a situování ortodoxních Židů do světa skrze základní milníky jejich života, které ovlivňují to, jak vůbec ve světě věřící Žid je. Tyto milníky či přechody dávají jeho životu určitý význam a smysl. Cílem této práce je tedy především charakterizovat a popsat tyto jednotlivé milníky a ukázat, jaký smysl dávají židovskému životu.

V první části této diplomové práce stručně představím dějiny Židů, které jsou důležitým kontextem pro porozumění podstaty judaismu a života v něm. Židovské náboženství

vzniká v průběhu dějin, přičemž základním momentem pro Židy, je obdržení Tóry. Mimo starověké dějiny se práce zaměří také na vývoj v období diaspory, kdy byli Židé nuceni žít roztroušeně po celém světě. V této době tak vznikne Talmud, pramen judaismu přenášený ústně, podle kterého se měli řídit roztroušení Židé a jenž je měl spojovat. Vynechány nebudou ani novější a moderní dějiny, které jsou charakteristické pronásledováním a sílícími projevy antisemitismu, které vyvrcholí v období druhé světové války. V té době vznikne idea o konečném řešení židovské otázky. Výsledkem snah ji uskutečnit, bylo na šest milionů mrtvých Židů. Vycházet zde budu z řady odborných publikací, jež se židovskými dějinami zabývají. Za významnou publikaci považuji knihu *Židovské dějiny, kultura a náboženství* od kolektivu autorů Sadek, Šedinová, Franková. Neméně důležité jsou jistě i *Starověké dějiny Židů* od Stanislava Segerta či *Dějiny židovského národa* od Paula Johnsona. Tyto zdroje budou spolu s ostatními uvedeny v seznamu na konci práce.

Následující kapitola diplomové práce se bude zabývat tím, kdo to Židé vůbec jsou. Patří sem tedy i to, jak se Židem lze stát. Mimo to, že za Žida je považován každý, kdo se narodí židovské matce, judaismus umožňuje také konverzi, která je ale poměrně obtížnou záležitostí a je nutno před tím splnit mnoho podmínek. Cílem judaismu totiž není obracet na židovskou víru co nejvíce lidí, proto jsou zavrhovány misie, ale žít příkladný život v souladu s Božími zákony, který se může stát vzorem pro ostatní. Dále se tato kapitola zaměří na židovské náboženství jako takové. To znamená na jeho prameny, z čeho judaismus vychází a na čem se zakládá, tedy i principy a základy židovské víry. Také se zde zmíním o tom, jak je pojmán židovský Bůh a jaké místo zaujímá v životě každého Žida. V judaismu má důležité postavení také rodina a domov, proto i toto téma bude, i když jen velice krátce, v rámci této kapitoly rozebráno. I v této části se budu opírat především o odbornou literaturu, za kterou musím uvést práci *Judaismus: Zjevení a tradice*, jejímž autorem je Michael Fishbane či *Judaismus* od Briana Lancastera. Důležitým dílem je taktéž *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika* od Kurta Schuberta. Všechny odborné publikace budou opět uvedeny v seznamu na konci práce.

Stěžejní částí diplomové práce bude třetí kapitola, která bude pojednávat o tradicích, zvycích a rituálech v životě ortodoxního Žida. Řeč bude o základních milnících života v judaismu, které dávají každému Židovi určitý smysl jeho životní cesty. Ta u každého Žida začíná jeho narozením, které představuje, podobně jako v jiných kulturách, jednu

ze stěžejních událostí židovské rodiny vůbec. První důležitou událostí v životě novorozence mužského pohlaví a jeden z nejvýznamnějších rituálů v judaismu vůbec je pak obřízka. Mimo ni je důležitým rituálem také vykoupení prvorozeného. V dospělosti je za významný životní mezník považována v případě chlapce bar micva a u dívky bat micva. Tento obřad se koná na znamení toho, že byla u dětí dosažena náboženská dospělost. Dále nelze opominout uzavření manželství, které je považováno za radostnou událost v životě každého člověka, o to více pak v životě ortodoxního Žida. Jedná se o velice významný přechodový rituál, jak bude popsáno. Za důležitý životní milník a přechod je považována také smrt. Pro každého člověka je smutnou událostí ztratit někoho blízkého. Jinak tomu není ani u Židů. Pro zemřelého však netruchlí mnoho, neboť věří, že duše dojde spásy a setká se s Bohem v lepším světě. V této části práce budu vycházet taktéž z odborné literatury. Vyjdu především z děl Noska Bedřicha a Damohorské Pavly, jejichž publikace nese název *Židovské tradice a zvyky*, dále z knihy *Židovské tradice a zvyky* od kolektivu autorů Doležalová, Šedinová, Putík. Důležitým zdrojem je také publikace *Praktický judaismus*, autorem které je Lau, Jisra'el Me'ir. Dále nemohu nezmínit *Židovské obřady a symboly*, jejichž autorem je Simon Philip de Vries. Všechny publikace budou citovány v seznamu na konci diplomové práce. Mimo výše uvedené odborné publikace budu vycházet z biblických textů, a to především ze Starého zákona, dále z knihy *Židovská modlitba* od Carmine Di Sante či z *Etiky a nekonečno* od Emmanuela Lévinase. I tyto zdroje budou uvedeny v seznamu citované literatury na konci práce.

1 Stručné dějiny Židů

Židé získali své pojmenování podle jednoho z dvanácti izraelských kmenů, který se nazýval Juda. Mimo to označuje i území, kde se lid usadil. Myslí se jím Judea nebo také jinak Palestina, toto pojmenování ale Židé nepoužívají, dnes Izrael.

Dějiny židovského národa začaly asi 2000 let př. n. l., kdy se na území starověkého Izraele začaly usazovat první starověké kultury, nejednalo se však ještě o izraelské kmeny.¹ Před jejich příchodem území osidlovali semitští Kananejci² a jiné etnické skupiny.³ Izraelci do Kanaánu pronikli až kolem roku 1250 př. n. l. Osudy jednotlivých kmenů a jejich praotců před obsazením Kanaánu líčí biblické texty. Píše se zde o praotci Abrahámovi, Izákovi, Jákobovi, Josefovi, aj., kteří putovali se svými stády zeměmi Předního východu. Praotec Abraham přišel podle biblické tradice do Palestiny z jednoho z městských států v Mezopotámii Uru.⁴ Právě Abrahamovi a jeho potomkům měla být země zaslíbena. Toto opakované tvrzení sloužilo starověkému i modernímu Izraeli jako důkaz nároků na Palestinu.⁵

Podle Bible se část Izraelitů usadila v Egyptě, kde se však dostala do otrockého postavení. Z egyptského otroctví je nakonec vysvobodil Mojžíš.⁶ Měl se mu totiž v hořícím keři zjevit Bůh Hospodin a pověřit Mojžíše, aby vyvedl izraelský lid z Egypta a vydal se s nimi do Kanaánu, Země zaslíbené. Mojžíš tak učinil. Během putování se mu na hoře Sinaj zjevil Hospodin a prostřednictvím Mojžíše seslal izraelskému lidu Boží zákon v podobě Desatera.⁷ Mojžíš se tak stává prostředníkem mezi Hospodinem a Izraelity. Nadále bude Mojžíš hovořit

¹ V Bibli označeny též jako hebrejské kmeny.

² Kananejci byli před příchodem Izraelitů hlavním obyvatelstvem a území se podle nich nazývalo Kanaán. Bylo rozděleno na řadu městských států, které se vesměs nacházely pod egyptským vlivem.

³ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, str. 4.

⁴ Město se nacházelo přibližně na území dnešní Sýrie.

⁵ SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 1995; str. 55.

⁶ Mojžíš je považován za zakladatele židovského náboženství – judaismu. Narodil se v Egyptě jako dítě rodičů, kteří pocházeli z izraelského kmene Lévi; jeho jméno je staroegyptského původu a značí „narozený, zrozený syn“.

⁷ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, str. 4-5.

s Bohem a sdělovat lidu jeho vůli. Bůh uzavřel s lidem Izraele smlouvu, že on je jejich Bohem a oni jeho lidem.⁸ Důsledkem této události byl tedy vznik náboženského monoteismu.⁹

V době, kdy vyvádí Mojžíš izraelský lid z Egypta, se v Kanaánu již usazují první izraelské kmeny a vytváří se kmenová seskupení, jež pojila víra v jednoho Boha. Izraelité začali postupně převládat nad původním kananejským obyvatelstvem a nakonec se stali převládajícím etnikem země, již nazvali izraelskou. V čele jednotlivých kmenů stáli soudci, proto se toto období nazývá doba soudců. Časté boje vedly k narušení kmenové struktury a vzniku království. Částečně byl králem již Saul. Po něm nastoupil David, který sjednotil izraelské kmeny do jednoho království.¹⁰ Hlavním městem se stal Jeruzalém, ze kterého David učinil náboženské centrum Izraele.¹¹ Nástupcem krále Davida se stal jeden z jeho synů Šalamoun, jenž byl považován za velice moudrého panovníka. Přezdívalo se mu dokonce „mudrc“¹² Jeho významným činem byla stavba Jeruzalémského chrámu, který zamýšlel již Šalamounův předchůdce David. Chrám měl být úměrný velikosti nového státu a přitahovat zástupy věřících. Král David prosazoval politiku náboženské jednoty. Ta byla však v době vlády krále Šalamouna oslabena. André Lemaire ve své knize *Dějiny hebrejského národa* uvádí, co toho bylo příčinou: „Oficiální kult v Jeruzalémě i ve starých kananejských městech patrně převzal určitý počet tradičních kananejských obřadů. Navíc kosmopolitní charakter Šalamounova dvora umožnil zavádění cizích kultů a dokonce i výstavbu svatyn zasvěcených cizím božstvům.“¹³

Takové praktiky samozřejmě vyvolaly nespokojenost Izraelců věrných náboženství otců a podporovali ty, kdo byli se Šalamounovou vládou nespokojeni.¹⁴ Tyto náboženské spory spolu s rozpory mezi severní a jižní částí země vedly po smrti Šalamouna

⁸ RENDTOFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 2000; str. 186-187.

⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, str. 5.

¹⁰ Tamtéž; str. 6-7.

¹¹ LEMAIRE, André. *Dějiny hebrejského národa*. Praha: ERM, 1995; str. 25.

¹² Člověk politický schopný a dobrý správovatel.

¹³ LEMAIRE, André. *Dějiny hebrejského národa*. Praha: ERM, 1995; str. 32.

¹⁴ Tamtéž; str. 28-33.

k odtržení severní části a vzniku dvou samostatných království, jižního judského s hlavním městem Jeruzalémem a severního izraelského, jehož hlavním městem se stalo Samaří. Roku 721 př. n. l. dobyla Samaří Asýrie. Izrael přestal existovat a značná část jeho obyvatelstva byla Asyřany deportována do jiných oblastí.¹⁵ Judsko existovalo až do roku 597 př. n. l., kdy ho vyvrátil babylónský král Nabukadnesar, dobyl Jeruzalém a zničil Chrám. Místní obyvatelstvo bylo násilně odvedeno do Babylónie, která měla být jejich novým domovem.¹⁶ Roku 539 př. n. l. dobyl babylonskou říši perský král Kýros Veliký a zajaté Židy osvobodil. Ti se poté vrátili do jejich země a započali s obnovou města Jeruzaléma a Chrámu.¹⁷

Ve 3. stol. př. n. l. se Judea dostala pod vládu Egypta. Začal se rozvíjet helénismus, jenž znamenal pro židovskou kulturu značné ohrožení. Proběhl dokonce pokus o násilnou helénizaci země, likvidaci židovského náboženství a chrámového kultu v Jeruzalémě. Reakcí na to bylo lidové povstání, vedené rodem Makkabejských, kteří získali Jeruzalém a znovu vysvětili znesvěcený Jeruzalémský chrám.

Roku 63 př. n. l. dobyl Jeruzalém římský vojevůdce Pompeius. Judea tak byla začleněna do římské říše a její další místní vládci se stali vazaly Říma. Do období římského područí spadá i vláda Heroda a život a následné ukřižování Ježíše Krista. Židé se cítili být ohroženi jak Římem, tak nově vzniknuvším náboženstvím, které vychází z Ježíšova učení, křesťanstvím. 66. n. l. došlo k protiřímskému povstání. Židé byli však poraženi, Jeruzalém byl dobyt a Chrám Římané zapálili. Zůstala z něj jen západní stěna, „Zed' nářků“.¹⁸ Protiřímský odboj nebyl ale poražen definitivně. V následujících letech došlo opět k židovským vzpourám proti Římu, jež vyvrcholily povstáním Bar Kochby v letech 132-136 n. l., které bylo nakonec také poraženo.¹⁹ Židům byl zakázán vstup do Jeruzaléma a Judea se začala nazývat Palestina. Od této doby byli Židé odsouzeni žít

¹⁵ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 7-9.

¹⁶ Násilné přestěhování a držení obyvatel Judska v Babylónii se označuje jako babylonské zajetí.

¹⁷ SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 1995; str. 117-129.

¹⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 67.

¹⁹ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 10-11.

v diaspoře po celém světě po dobu téměř dvou tisíciletí.²⁰ Antická diaspora sahala od Persie až do Španělska.²¹

Přestože se Římané snažili židovskou kulturu a náboženské tradice zničit, neuspěli. Roztroušené Židy pojil Talmud, ústně tradované náboženské právo. Mimo nábožensko-právní obsah se zde ale také nachází vyprávění různého druhu (příběhy o učencích, ponaučení aj.). Vedle hebrejské Bible se Talmud stal jedním ze základů židovské kultury a náboženství.²²

V 7. a 8. století se oblasti s největší hustotou židovského obyvatelstva dostávají pod islámské panství. V této době islám totiž opanuje celý Blízký východ a severní Afriku a jeho expanze dosáhla až do Španělska.²³ Právě na španělském území se Židům dařilo velice dobře. V 10. století zde vzniklo centrum židovské vzdělanosti. Maurská²⁴ společnost zaujala k Židům pozitivní vztah, takže v jejím rámci došlo brzy k rozkvětu židovské filozofie, vědy a poesie. I ve správě státu mohli Židé zastávat vysoké funkce. V souvislosti se vzrůstající mocí křesťanského Španělska, které muslimy zatlačovalo do defenzívy, se však situace začala měnit. Začínají se objevovat pokusy o násilné obracení Židů k jiné víře. I přes tyto projevy náboženské intolerance lze o tomto období mluvit jako o zlatém věku židovské vzdělanosti. Situace se změnila v průběhu 13. – 15. století, kdy docházelo k pozvolnému úpadku islámského Španělska a tamní židovské obce se postupně dostávaly do sféry křesťanských panovníků. Židé byli nuceni konvertovat ke křesťanství. Ani přestup ke křesťanskému náboženství však nezaručoval Židům bezpečí a klidné žití. Docházelo dokonce k pogromům na nové křesťany. Definitivní konec židovských obcí ve Španělsku nastal v roce 1492, kdy bylo dobyté poslední muslimské území. Španělsko se tak stalo ryze křesťanským státem. Židé, kteří nebyli ochotni se

²⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 68.

²¹ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995; str. 227.

²² SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 19-22.

²³ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995; str. 230.

²⁴ Za Maury byli označováni muslimové žijící na Pyrenejském poloostrově v době od 8. do 15. století.

nechat pokřtít, museli Španělsko opustit.²⁵ Vyhnanci odešli většinou do Portugalska, severní Afriky, Itálie a Turecka.²⁶

Co se týče západní a střední Evropy, přicházeli první Židé většinou jako obchodníci. Usadili se postupně ve Francii, odkud odcházeli také do Anglie, kde vznikla velká židovská obec v Londýně, a také v Německu. Zprvu přicházeli Židé do Evropy jako svobodní kupci. V průběhu 11. – 13. století se však jejich postavení zhoršilo. S první křížovou výpravou roku 1096 propuklo v Německu pronásledování Židů. V menším rozsahu pogromy probíhaly i během druhé křížové výpravy. Z Evropy se pogromy přenesly také do Anglie.

Po období křížových výprav se ve 13. století pozice židovských obcí poněkud stabilizovala, dostaly se ale do závislosti na královské moci a postupně byly také izolovány od svého okolí. S cílem ochránit Židy, byli prohlášeni za nevolníky krále, stali se tedy v zásadě jeho majetkem, jemuž museli odvádět velmi vysoké daně. Bylo také právně vymezeno postavení Židů a jejich vztah ke křesťanům. Vytvořily se židovské čtvrti, známé jako ghetta.²⁷ Tato opatření ve výsledku vedla ke stále většímu omezování svobody pohybu. 4. lateránský koncil roku 1215 navíc určil, že se Židé musí lišit od křesťanů také svým oděvem. Dále nesměli Židé vlastnit půdu a zabývat se zemědělstvím. Jejich jedinou možnou obživou byl tedy obchod, finančnictví a půjčování peněz. Tím se však stávali konkurencí pro křesťanské obchodníky a dostávali se s nimi díky tomu do střetů. Závislost židovských obcí na králi se ukázala v dalším vývoji jen málo účinnou. Čas od času v Evropě vypukaly pogromy. Obecně panovala ve společnosti netolerance k Židům.

Kolem roku 1300 byli Židé vyhnáni z Anglie a z Francie. Vlivem pronásledování odcházeli také z Německa. Židé se stěhovali především do Polska, kde pro ně byla příznivá situace. Byl jim dokonce vystaven ochranný list. Židovsko-německý dialekt Židů, kteří se vystěhovali do Polska, se v odloučení od německy mluvícího okolí vyvinul ve zvláštní jazyk, jenž byl nazván jidiš.^{28 29} V 16. století byly židovské obce

²⁵ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003; str. 66-67.

²⁶ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 29.

²⁷ Tamtéž; str. 34.

²⁸ Polský panovník Boleslav Pobožný vystavil roku 1264 Židům ochranný list, který byl v roce 1334 obnoven Kazimírem Velikým.

v Polsku a přilehlých oblastí v tehdejší Evropě nejpočetnější a měly i značnou autonomii.³⁰

Zlomová doba pro vývoj židovských dějin a kultury nastala v 18. a 19. století. V evropských zemích se postupně hroutil středověký feudální systém. Díky tomu zanikala omezení židovského obyvatelstva v sociálně-ekonomické, náboženské i politické oblasti. Židé byli zrovnoprávněni se svým okolím, mohli studovat na univerzitách, začali se prosazovat v oblastech kultury i vědy, ghetta byla zrušena.³¹ Doba osvícenství měla přinést Židům vyrovnání s okolním obyvatelstvem a jejich integraci do společnosti. V Rakousku a ostatních korunních zemích měl toto Židům zajistit toleranční patent Josefa II. Kurt Schubert ve své knize *Dějiny Židů* píše: „...patenty pro Židy měly tendenci vymazat židovské zvláštnosti a integrovat jednotlivé Židy do jejich okolí jako užitečné státní občany.“ Dále: „...záměrem císaře nebylo další šíření židovského národa v dědičných zemích nebo ho tam, kde není tolerován nově usídlit, ale tam, kde již je a v míře, v jaké je tolerován, jej učinit pro stát užitečným.“³² Takto vypadala židovská politika osvícenského absolutismu. V osvobození židovského obyvatelstva viděla prospěch zemi a společnosti.

V období emancipace Židů bylo stále více obtížné udržovat tradice a ortodoxnost. Pro některé to znamenalo jakousi „brzdu“ v rozvoji a uplatnění se ve společnosti. Vzniklo i tzv. židovské osvícenství, které si stanovilo za cíl přetvořit židovský kulturní a náboženský život v duchu osvícenských idejí. Někteří Židé se nechávali i pokřtít, aby se jim otevřela cesta do evropské kultury.³³ Konverze ke křesťanství byla jedním ze způsobů, jak Židé reagovali na věk emancipace. Židovské náboženství bylo překážkou nejen pro politickou kariéru, ale i pro nejrůznější formy hospodářského podnikání. Napoleon v roce 1806 zavedl pro Židy některá zákonná omezení. V Německu se dokonce až do šedesátých let 19. století nesměli Židé bez povolení stěhovat. V Rakousku byla všeobecná zákonná emancipace vyhlášena až v roce 1967. Tím se

²⁹ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995; str. 230.

³⁰ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 35.

³¹ Tamtéž; str. 38-39.

³² SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003; str. 90.

³³ Tamtéž; str. 92.

vysvětluje, proč si Židé otevírali cestu do společnosti právě křtem. Křesťanstvím se nemínilo ani tak náboženství jako spíš jediné slovo, díky němuž měl jeho nositel velké možnosti, slovo, které dokázalo vyjádřit charakter mezinárodní civilizace.³⁴ V této době vzniká moderní Žid odtržený od tradiční víry a tradic odcizený svým zdrojům. Objevuje se tendence kázat judaismus přizpůsobený osvěcenskému století, pokud nebyl zavržen úplně ve prospěch náboženství většiny. Toto nové směřování vneslo do židovského náboženství hluboký konflikt. Za myšlenkami lidí se střetávaly dva světy s různou podstatou. Na jedné straně posvátný ortodoxní svět Bible a Talmudu. Na straně druhé století osvícenství, rozumu a pokroku. Důsledkem emancipace byl rozkol mezi příznivci reformy a jejími odpůrci.³⁵

Před obdobím emancipace byli Židé odmítáni proto, že byli jiní, od 19. století byli odmítáni proto, že chtěli být stejní. Začleňování Židů do hospodářství a kultury vytvářelo problémy. Devatenácté století bylo dobou, kdy docházelo k obrovským hospodářským, společenským a technickým změnám. Občané se stále více podíleli na hospodářském růstu. Židé začali představovat velkou konkurenci v oblasti výroby a obchodu a pro jejich úspěchy se stali trnem v oku nežidovským podnikatelům a obchodníkům. Ve společnosti se začaly projevovat prvky antisemitismu, který se za nedlouho dostal i do politické sféry. V mnohých kruzích voličů se stala atraktivní antisemitská propaganda. Na scénu se postupně dostal rasový antisemitismus. Proti Židům se nebojovalo na základě jejich nevíry, ale kvůli jejich biologické podstatě. Protižidovská nesnášenlivost byla příčinou rozsáhlé migrace židovského obyvatelstva do Spojených států amerických, kde založili židovskou komunitu.³⁶

Odpovědí na vlnu antisemitismu bylo zrození židovského nacionálního hnutí, sionismu, jehož zakladatelem byl Theodor Herzl. Ten označil židovský problém za nacionální, který by bylo možné vyřešit politickou cestou, a to vytvořením židovského státu. Sionismus bylo tedy hnutí, které prosazovalo návrat Židů do jejich původní vlasti. Na sklonku 19. století a počátkem 20. století docházelo k postupnému osidlování Palestiny,

³⁴ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007; str. 304-305.

³⁵ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995; str. 67-68.

³⁶ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003; str. 100-101.

jež však byla součástí turecké Osmanské říše. Docházelo proto často k roztržkám mezi Židy a muslimy, jejichž výsledkem byly i oběti na životech na straně Židů.³⁷

Katastrofou pro židovské obyvatelstvo se stala druhá světová válka a události, jež jí předcházely. Šest miliónů evropských Židů se stalo obětmi německých nacistů na územích, která po svém nástupu k moci postupně ovládli, v rámci „konečného řešení židovské otázky“, jak tomu nacisté říkali. Dnes se hovoří o holocaustu³⁸ evropských Židů, nebo se používá také hebrejský výraz šoa³⁹.

Po skončení první světové války se Německo nacházelo v hospodářském úpadku. V lednu 1933 se stal říšským kancléřem Adolf Hitler, jenž už mnohem dříve mluvil o germánské rase jako nadřazené. Podle této idey měli mít Němci právo na získání většího prostoru a porobení evropských národů. Některé skupiny obyvatelstva jako Židé, Romové a Slované byly označovány dokonce za méněcenné. Tyto názory se staly součástí oficiální politiky Německa. Židé byli obviňováni z hospodářského, politického i mravního úpadku Německa. Postupně docházelo k jejich vytlačování ze společenského, kulturního, hospodářského a politického života země.⁴⁰ Situace se ještě zhoršila roku 1935, kdy byly vydány Norimberské rasové zákony o ochraně německé krve.⁴¹ Protižidovské zákony byly postupně uplatňovány na všech územích okupovaných Německem. Na území Německa začaly také vznikat první koncentrační tábory, kam byli Židé odváženi. Jedné listopadové noci roku 1939 proběhl na celém území Německa a Rakouska dokonce krvavý pogrom na Židy.⁴² ⁴³ Pronásledování, útoky na Židy a jejich omezování se neustále stupňovaly. Volnost jejich pohybu byla omezena jen na určitý čas. Na některá místa nesměli vstupovat vůbec. Omezení se

³⁷ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 54-56.

³⁸ Anglické slovo Holocaust značí úplné zničení.

³⁹ Hebrejské Šoa má stejný význam jako Holocaust.

⁴⁰ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 48.

⁴¹ Norimberské rasové zákony určují, kdo je považován za Žida či židovského míšence. Osoby označené za Židy nesměly uzavírat manželství s nežidovskými obyvateli – árijci. Nesměly se s nimi ale ani stýkat, byl jim zakázán výkon většiny povolání, byly zbaveny majetku a jinak pronásledovány.

⁴² Tento pogrom je označován jako „křišťálová noc“. Nacisté demolovali a rabovali židovské obchody, vypalovali synagogy a mnoho Židů bylo odvedeno do koncentračních táborů.

⁴³ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007; str. 464-465.

týkalo také prostředků hromadné dopravy, nesměli ani telefonovat, krátily se jim příděly potravin. Zároveň se nacisté snažili Židy umořit těžkou prací. Zrušili jim také přídavky a sociální dávky.⁴⁴

V lednu roku 1942 padlo na konferenci ve Wannsee definitivní rozhodnutí o fyzickém vyhubení všech evropských Židů. Od této doby byli Židé deportováni do vyhlazovacích táborů a ghatt.⁴⁵ Asi nejznámějším vyhlazovacím táborem byla Osvětim-Birkenau.⁴⁶

Po zkušenosti s druhou světovou válkou, jak píše ve své knize *Dějiny židovského národa* Paul Johnson: „Židé pochopili, že civilizovanému světu, ať je jakkoliv definován, se nedá důvěřovat. Zásadní lekcí, kterou si odnesli z holocaustu, byla naléhavá nutnost zajistit si pro sebe trvalé, soběstačné a zejména svrchované útočiště, kde by v případě potřeby mohlo celé světové Židovstvo nalézt bezpečí před svými nepřáteli. První světová válka způsobila, že se sionistický stát stal možností. Druhá světová válka způsobila, že se stal nezbytností. Přesvědčila drtivou většinu Židů, že si takový stát musí vytvořit a musí zajistit jeho bezpečí, ať to stojí, je samotné či kohokoli jiného, cokoli.“⁴⁷

Vytvoření židovského státu byl dlouholetý proces, který 27. 11. 1947 dovršilo rozhodnutí OSN o rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část. Oblast Jeruzaléma měla mít mezinárodní správu. Židé s tímto plánem souhlasili, Arabové nikoli. K vyhlášení nezávislého státu Izraele došlo 14. května 1948. V prohlášení nezávislosti se mj. říká, jak uvádí ve své knize *Dějiny Židů* Kurt Schubert: „Nabízíme všem sousedním státům a jejich národům ruku k míru a přátelskému sousedství a vyzýváme je ke společné práci s nezávislým hebrejským lidem a k vzájemné pomoci.“⁴⁸ Arabské státy však odmítly nově vzniknuvší židovský stát akceptovat a téměř okamžitě Izrael napadly. Arabsko-izraelský konflikt má přesah až do současnosti přesto, že se ho snažily státy na základě mezinárodní spolupráce vyřešit.⁴⁹ Nicméně Izrael si svou národní existenci uhájil a stal se významným náboženským, vědeckým a kulturním centrem s rozvinutým školstvím, muzejním systémem a mimořádnou péčí o historické

⁴⁴ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007; str. 468.

⁴⁵ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 48.

⁴⁶ Tamtéž; str. 53.

⁴⁷ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007; str. 493.

⁴⁸ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003; str. 121.

⁴⁹ Tamtéž; str. 120-121.

památky a jejich archeologický průzkum.⁵⁰ Zároveň Izrael dokázal zvládnout všechny vlny masového přistěhovalectví Židů z diaspory.

Židé po celém světě prokazují i po holocaustu svou životní sílu. V USA a dalších zemích vznikají muzea holocaustu, která mají posilovat vědomí solidarity Židů v diaspoře a připomínat, co se dělo během druhé světové války, protože se dnes najdou takoví, kteří jsou schopní holocaust popírat. Dokonce i v Německu a Rakousku opět vznikly židovské obce s bohatým vlastním kulturním životem. Přes veškeré hrůzy, kterými si Židé v dějinách prošli, jejich národní síla, náboženství a kultura nevyhasly.⁵¹ Židovské dějiny učí ostatní, že lidská existence má cíl a že se nikdo nenarodil jen proto, aby žil a umřel.⁵²

⁵⁰ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992; str. 56.

⁵¹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003; str. 121.

⁵² JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 2007; str. 558.

2 Kdo jsou Židé?

Tradice na otázku, kdo je Žid, odpovídá jednoduše, že Židem je každý, kdo se narodil židovské matce. Do židovského společenství je přijímáno i dítě, jež se narodilo mimo manželský svazek a jeho otcem není vždy Žid. Židovské právo totiž nezná pojem nemanželské dítě.⁵³

Základem židovského náboženství je uzavřené společenství, přesto se otevírá všem, kdo by chtěli přijmout jeho nauku, a umožňuje konverzi.⁵⁴

Konverze je velice zdlouhavý a obtížný proces. Přijat je pouze ten kandidát, který chce přestoupit z hlubokého přesvědčení. Kandidát musí nejprve vyhledat rabína a přednést mu jeho žádost. Rabín ho však několikrát odmítne. Je-li uchazeč ale vytrvalý a rabín usoudí, že mu na konverzi skutečně záleží, může být akceptován. Součástí první fáze jsou rozhovory rabína s kandidátem, aby poznal duchovní důvody uchazeče pro to stát se Židem či Židovkou. Mnoho kandidátů však není přijato nikdy, a to kvůli jejich motivům, jenž rabín může považovat za nesprávné.

Druhá fáze konverze se vyznačuje učením. Člověk, který není Žid, musí do židovství proniknout. Především je nutností, aby znal Písmo a zákony. Musí se také naučit alespoň částečně hebrejsky, aby se mohl modlit. S tím souvisí samozřejmě zapamatování si modliteb. Dalším požadavkem je znalost tradic a pravidel, podle kterých se Židé po celý život řídí. Období učení může trvat několik let. Záleží na nárocích rabína.

Samotné přestoupení k židovství je relativně jednoduché. Co se týká ženy, musí podstoupit rituální koupel a vykonat očistné úkony. Zde také obdrží židovské jméno.

U mužů je postup podobný. Taktéž navštíví rituální koupel. Mimoto se ale musí nechat ještě obřezat. Jedná se o dosti nepříjemnou záležitost, tudíž lze předpokládat, že muž, který chce konvertovat, dobře ví, proč to dělá.⁵⁵

Každý, kdo takto projde procedurou konverze, je ve všech ohledech Žid a jeho potomci jsou považováni za Židy od přirozenosti.⁵⁶

⁵³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 14.

⁵⁴ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 24.

⁵⁵ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 14-16.

Konverze je dlouhou a velice náročnou cestou, to je důkazem toho, že židovské náboženství na rozdíl od křesťanství zavrhuje šíření svého náboženství misiemi. Nechce nikoho obracet na židovskou víru, nikoho nutit žít jako Žid.⁵⁷

2.1 Židovské náboženství

Židovské náboženství či jinak judaismus, je jedno z nejstarších monoteistických náboženství, jehož kořeny sahají až do starověku. Ústředním momentem pro judaismus a jeho dějiny je zjevení Božích přikázání neboli Tóry na hoře Sinaji. Jedná se o okamžik, kdy předkové Židů navázali s Bohem náboženský vztah, uzavřeli s ním smlouvu, že on je jejich Bohem a oni jeho lidem. Tento okamžik však nebyl jednorázovou záležitostí, naopak se stal jakýmsi mytickým okamžikem, jenž se stále znovu a znovu opakuje při každém studiu a výkladu Tóry.

Judaismus ovlivňuje všechny oblasti lidského konání. Život se podřizuje zákonům Tóry. Každý úkon a jednání by měly být výrazem zbožné úcty. Z toho důvodu se judaismus označuje jako pozitivní náboženství. To znamená náboženství, které předepisuje a ovlivňuje veškeré počínání věřících. Budou-li oddaně poslouchat předpisy Tóry a žít tak svatý život podle Božích zákonů, mohou dospět k náboženské dokonalosti a společenství s Bohem. Tóra je tedy spolehlivým vodítkem k tomu, jak žít svatě v Boží blízkosti. Tudíž lze říci, že se jedná o nejdůležitější pramen judaismu.⁵⁸

2.1.1 Prameny judaismu

Prameny judaismu se dají rozdělit na psané a ústní, v širším slova smyslu na tzv. psanou Tóru a ústní Tóru. Za psaný pramen se považuje soubor židovských posvátných textů, které se nazývají Tanach⁵⁹ nebo jinak hebrejská Bible (v křesťanském pojetí Starý zákon). Ta se dělí na tři části, a to Tóru, Proroky a Spisy.

⁵⁶ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 24.

⁵⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 16.

⁵⁸ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 17-18.

⁵⁹ Slovo Tanach je akronymem utvořeným ze začátečních písmen hebrejských jmen Tóry, Proroků a Spisů.

Velká důležitost a významnost, jak již bylo zmíněno výše, je přikládána Tóře, zvané též Pentateuch. Ta se skládá z Pěti knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium⁶⁰).⁶¹

První z nich je Genesis. Ta vypráví o stvoření světa, potopě světa, o praotcích Abrahámovi, Izákovi a Jákobovi, o Josefovi a odchodu Jákobovy rodiny do Egypta. Exodus líčí vysvobození izraelského lidu z Egypta a jeho putování do Země zaslíbené, během kterého Mojžíš obdrží od Hospodina Desatero přikázání. Obsahem knihy Leviticus jsou téměř výlučně zákony a předpisy, týkající se převážně kultických otázek, tedy záležitosti, které byly svěřeny kněžím, tj. chrámová bohoslužba a rituální čistota. Kniha Numeri je ze všech knih Pentateuchu nejméně přehledná. Vypovídá o osudech izraelských kmenů na poušti, o útocích nepřátel i o vzpoře ve vlastních řadách. Mimo to se v knize také nachází genealogie kmenů a různé rituální předpisy. Deuteronomium je do sebe uzavřenou, samostatnou knihou, pojatou jako Mojžíšova řeč k Izraelcům, ve které se opakují nejdůležitější zásady a přikázání, včetně Desatera.⁶²

Tóra má skutečně mimořádné postavení coby základ judaismu. Chce-li totiž někdo porozumět základům judaismu, musí znát a pochopit to, co se píše v Tóře. Díky tomu jí patří nejčestnější místo v synagogální liturgii. Předčítá se z ní během bohoslužby. Náboženské zvyklosti předepisují, aby se během roku probral celý Pentateuch.⁶³

Tóra je cesta života pro člověka v judaismu, je prostředníkem mezi ním a Bohem. Tóra je to, co dělá Žida Židem.⁶⁴ Pro věřící je Tóra odrazem Boží tváře na zemi. Bylo by však mylné myslet si, že tento posvátný text je jen jakousi knihou pravidel určených k mechanickému dodržování. Tóra je prostředkem, pomocí kterého se podstata Boží myšlenky stává v důsledku lidského jednání zjevnou. Konání věřících by se mělo řídit Tórou a jejím studiem by mělo být osvětlováno jejich vědomí. Judaismus přikládá

⁶⁰ Zajímavostí je, že pojmenování knih není latinské, ale jedná se o vždy o první charakteristické slovo z textu, který je psán hebrejsky.

⁶¹ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 11-12.

⁶² RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 2000; str. 175-204.

⁶³ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 15.

⁶⁴ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 24-27.

studiu Tóry velký význam, neboť v jeho hloubce se člověk setkává s vlastním procesem Božího myšlení. A čím větší úsilí při studiu vynaloží, tím větší bude jeho odměna v podobě prozření. Zároveň je však důležité mít na paměti, že člověk nestuduje Tóru, aby získal nějaký osobní prospěch, ale proto, že studium bylo lidu uloženo, pro jeho účel byli lidé stvořeni.⁶⁵

Druhým oddílem hebrejské Bible jsou Proroci (*Neviim*). Obsahují sbírky výroků a svědectví o působení mužů vyvolených k tomu, aby zjevovali lidu Boží vůli. Tato část má dva celky zvané První proroci a Pozdní proroci. K Prvním prorokům se řadí knihy Jozue, Soudců, Samuelovy knihy a Královské knihy. Do Pozdních proroků se pak počítají knihy Izaiáše, Jeremiáše, Ezechiela a dvanácti „menších“ proroků. Také Proroci mají důležité uplatnění v bohoslužbě.

Třetí část hebrejské Bible jsou Spisy (*Ketuvim*). Jedná se o různorodou sbírku, kam se řadí liturgická poezie, mudrosloví a historie. Patří sem například knihy Žalmů, Přísloví, Jób či Píseň písní. Při bohoslužbách se uplatňují především žalmy, chvalozpěvy na Boha.⁶⁶

Jak bylo zmíněno výše, vedle Tóry psané existuje i Tóra ústní, která je přinejmenším obdobně významná. Nábožensky je chápán jako samostatný pramen, vycházející přímo ze Zjevení na Sinaji. Pro Židy se jedná o Zjevení, které doplňuje Starý zákon. Vyslovují se v něm zásady a podávají informace, které v psaném textu nelze najít. Podstatou židovského Zjevení je *micva*, příkaz, zákon, z něhož plyne jednota židovství.⁶⁷

Ústní Tóra v širším slova smyslu zahrnuje dvě oblasti, jedna nese název *halacha* a druhá se jmenuje *agada*. Halacha stanovuje závazná pravidla jednání v různých oblastech života, je souhrnem náboženského práva. Naproti tomu agada se věnuje především etickým a filozofickým otázkám, které vysvětluje za pomoci rozličných příběhů, podobenství, přísloví i anekdot.

⁶⁵ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 34-53.

⁶⁶ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 15.

⁶⁷ LEVINAS, Emmanuel a PETŘÍČEK, Miroslav, ed. *Etika a nekonečno*. Překlad Věra Dvořáková a Miloš Rejchrt. Praha: OIKOYMENH, 2009; str. 61-65.

Učení halachy se zachovalo ve formě diskuzí učenců o různých otázkách týkajících se plnění božích příkazů.⁶⁸ Halachu lze také označit jako cestu svatosti. Žije-li totiž člověk svůj život podle zásad vyložených v Tóře, stává se celý jeho život „kráčením“ cestami vyjadřujících duchovnost tohoto světa. Halacha obsahuje Božské příkazy odvozené z Tóry, které se dotýkají prakticky všech stránek denního života. V judaismu není vedena žádná pevná hranice mezi náboženským a světským životem. Judaismus zavádí určitý ucelený způsob života, který halacha zduchovňuje. Do zdejšího světa vnáší svatost.⁶⁹ Tato duchovnost by pak měla být přítomna ve veškerém konání jednotlivce. Halacha může být tedy do jisté míry chápána jako pojítka mezi Tórou a reálným životem člověka, neboť boží zákony promítá do jednotlivých situací všedního života.⁷⁰ Halacha vždy směřuje k reálným, hmatatelným cílům, a to jak jednat v tomto světě, aby jednání bylo v souladu s božími zákony.⁷¹

Halacha je utříděna a kodifikována v hebrejsky psané *Mišně* (opakování, studium). Mišna obsahuje celkem 63 traktátů rozdělených do šesti oddílů o zemědělských zákonech, o zákonech pro svaté dny, o manželském zákoně, o civilním a trestním právu, o obětech a chrámové službě a o zákonech o rituální čistotě a nečistotě.⁷² Halachou i agadou se pak zabývá *Gemara* (dokončení). Jedná se o sbírku rozprav a vysvětlivek, jež obsahuje podrobný komentář k Mišně.⁷³ Mišna a Gemara pak tvoří *Talmud*.^{74 75}

2.1.2 Židovský Bůh

Výjimečnost židovského národa se zakládá na duchovním svazku s Bohem. V centru judaismu tedy stojí Bůh, který ovšem není abstraktní ani neosobní. Bůh je vždy spíše

⁶⁸ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 16.

⁶⁹ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 97.

⁷⁰ Tamtéž; str. 94-96.

⁷¹ Tamtéž; str. 98.

⁷² NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 119.

⁷³ Tamtéž; str. 37.

⁷⁴ Talmud (učení, studium) je autoritativní celek židovského zákona a tradice. V podstatě obsahuje učení ústního zákona.

⁷⁵ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 16.

ten, kdo uzavírá smlouvu, kdo zjevuje Tóru, kdo žádá poslušnost a svatost, kdo řídí osud národa atd. Židé uznávají Boha jako jediného a jedinečného, což je patrné v ústřední judaistické modlitbě, kde je nejzřetelněji vyjádřena židovská víra.⁷⁶ Toto vyznání nese název *Šema Jisrael*, jak píše ve své knize *Židovské náboženství v proměnách věků* Kurt Schubert, a zní následovně: „*Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný. Budeš milovat Hospodina svého Boha celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou. A tato slova, která ti dnes přikazují, budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat. Uvážeš si je jako znamení na ruku a budeš je mít jako pásek na čele mezi očima. Napíšeš je také na veřeje svého domu a na své brány.*“⁷⁷

Toto vyznání bylo vždy chápáno tak, že Bůh, který uzavřel smlouvu s Mojžíšem, vysvobodil Izrael z otroctví v Egyptě, zjevil Tóru a na Sinaji zpečetil smlouvu s celým národem, je jediný Bůh v celém vesmíru. Středem židovského náboženství je tedy okamžik Božího zjevení, událost osobního setkání Boha a izraelského národa na Sinaji a stále trvající důsledky, jež z uzavření smlouvy plynou. Aktivní náboženský život Žida je proto prodchnut rituálními a morálními závazky, jež ustavičně zpřítomňují Boží skutečnost. Každodenní život víry spočívá na prožívání Boha jako přítomnosti. Judaismus proto není nějakým abstraktním monoteismem, ale zvláštním „monoteismem smlouvy“, vyjadřující víru v jednoho Boha, který si vyvolil Izrael mezi mnoha národy a zjevil mu Tóru, aby ji poslouchal a nechal se jí vést ke svatosti a spáse. Židovský monoteismus smlouvy lze navíc vnímat jako monoteismus, který má zákonodárný, právní charakter, neboť učení a příkazy Tóry ovlivňují všechny stránky lidského života.⁷⁸

Co se týče pojmenování židovského Boha a jeho vypodobování, v *Exodu* se píše: „*Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Jahve, tvůj Bůh.*“⁷⁹ Z toho je tedy patrné, že židovský Bůh je nazýván Jahve. Nicméně Židé si

⁷⁶ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 24.

⁷⁷ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995; str. 17.

⁷⁸ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 24-26.

⁷⁹ Exodus 20, 4.

ho žádným způsobem nesmí znázorňovat, ani jako sochu, ani v podobě obrazu. Tím by ho totiž degradovali na věc. Ale viditelné je stvořené od Boha a Bůh není stvořenou věcí. Pro Židy je Bůh něco jedinečného a zcela jiného než pro starověké civilizace jejich bohové (např. Řekové, Římané aj.). Židovský Bůh je skutečný, osobní. Mezi věřícími a jím existuje vztah „já – ty“. Ostatní národy se k Bohu jako k „ty“ nevztahují, samozřejmě mimo křesťany, kteří pojmají Boha též jako osobu. Vazbu bychom mohli označit spíše jako „já – on“.⁸⁰

Židovský Bůh je jinak také označován jako Hospodin, Mesiáš či Elohim. Dále pak je v *Exodu* zaznamenáno, že se nazývá i podle jeho činů jako El-šaddaj (Všemohoucí Bůh) nebo také Ceva'ot (Hospodin zástupů). Když Bůh soudí, jmenuje se Elohim, vede-li válku proti nevěrcům, říká se mu Ceva'ot, trestá-li hříchy lidí jeho jménem je El-šaddaj, když se slitovává nad jeho světem, jmenuje se Jahve.

Židé jeho jméno ale z náboženské úcty nevyslovují. Místo jména používají různé opisy. Nejběžnějšími opisy jsou například Svatý, budiž veleben, Velebený či Požehnaný nebo jen nebesa.⁸¹

2.1.3 Principy a zásady židovské víry

Zásady judaismu shrnující hlavní principy židovské víry se v historii snažilo zformulovat velké množství učenců. Seznamů principů judaismu vzniklo hodně. Nejznámější seznam definující základní principy židovského náboženství pochází od Maimonida.⁸² Maimonides sepsal principy judaismu do třinácti zásad nazvaných „*Třináct článků víry*“, které jsou následující: „*Věřím neochvějně, že Pán, který budiž požehnán, je (1) božský Stvořitel, (2) jeho jedinnost je jedinečná a absolutní, (3) on je duchovní bytostí a žádný antropomorfismus nemůže vystihnout jeho netělesnost, (4) on je věčný, první a poslední, (5) jen jeho je dovoleno vzývat, (6) jeho vůle byla vyjádřena prostřednictvím Božího zjevení a skutečných proroků, (7) Mojžíš byl jeho hlavním prorokem a největším učitelem Izraele, (8) Tóra, která je nyní majetkem Izraele, byla Mojžíšovi dána na Sinaji, (9) táž Tóra je nezaměnitelná a nikdy nebude nahrazena žádným jiným zákonem, (10) Bůh dokáže předvídat myšlenky a činy člověka, přestože*

⁸⁰ Vlastní zápisky z výkladu Mgr. Davida Rybáka, Ph. D. (Religionistika) – přednáška s tématem *Židé a judaismus*. Získáno: 3. 11. 2016.

⁸¹ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995; str. 25-26.

⁸² Maimonides byl židovský rabín, filozof a lékař působící v raném středověku.

člověk zůstává svobodným činitelem, (11) protože člověk zodpovídá za své vlastní činy, dostane se mu od nejvyššího Soudce příslušné odměny i trestu, (12) Mesiáš jistě přijde, (13) dojde ke vzkříšení a člověk bude muset podat o sobě v posmrtném životě pravdivou zprávu.“⁸³

Z těchto třinácti článků lze vyčíst, že základem židovského náboženství je monoteismus a nezpochybnitelnou autoritou pro Židy jsou Boží zákony v podobě Tóry. Nicméně tyto zásady jsou jen jakýmsi průvodcem věřících v rámci judaismu, které vystihují na židovské víře to nejpodstatnější.

Judaismus však není postaven jen na víře v jednoho Boha, ale velice důležité jsou skutky věřících.⁸⁴ Judaismus je tedy spíše způsobem života než sbírkou věroučných principů.⁸⁵ Bude-li člověk konat dobro, jednou se mu vrátí, pokud ne, obrátí se to proti němu. Člověk by měl dbát o čistotu a dobrotu srdce, pomáhat nezištně druhým, mluvit pravdu a odmítat lež. Celkově je kladen důraz na konání dobrých skutků a pilování dobrých vlastností. Špatným vlastnostem měl by se člověk naopak vyhýbat. Odsouzeníhodná je žárlivost a nenávist. Stejně tak vztek, protože poškozuje člověka. A kdo se vzteká, je ovládán peklem. Tanach označuje za špatné tři věci, a to zlý sklon, zlé srdce a závist. Život věřícího člověka má směřovat k moudrosti, spravedlnosti, bohabojnosti, srdečnosti a odpovědnosti a měl by být prodchnut láskou k bližním, alespoň tak velkou, jako chová k sobě. Stejně tak je zásadní si jich vážit, neboť mít v úctě ostatní znamená lpět na jejich důstojnosti stejně jako na své. Čím více bude věřící dbát dobrého mravního chování, tím více bude dokonalý a tím blíže bude Bohu. Dokonalosti dosahuje ve třech rovinách, ve vztahu k Bohu, ve vztahu k jiným lidem a snahou o vlastní dokonalost.⁸⁶

Mimo dobré skutky a zdokonalování vlastní povahy je cesta Žida k Bohu vyplněná především studiem a modlitbou. Tóra je pro judaismus podstatou jeho smyslu a veškerá víra i náboženská praxe jsou založeny na jejím přijetí. Její studium je chápáno jako nejvznešenější činnost vyvíjena v rámci veškerého lidského usilování.⁸⁷ Bůh je za dar

⁸³ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 76.

⁸⁴ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 18.

⁸⁵ Tamtéž; str. 24.

⁸⁶ MARHAL, Rabi, Löw. *Cesta života: Derech chajim*. Praha: P3K, 2009; str. 43-111.

⁸⁷ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 20-23.

Tóry v židovských modlitbách veleben, neboť Židům dodává smysl jejich života: „*Věčnou láskou jsi miloval dům Izraele, svůj lid; Tóre, příkazům, zákonům a pravidlům jsi nás naučil. Proto, Hospodine, Bože náš, ulehajíce i vstávajíce budeme rozjímat o tvých zákonech a budeme se radovat ze slov tvé Tóry a z tvých přikázání navěky a navždy. Neboť ona jsou našim životem a prodloužením našich dnů a o nich budeme rozjímat dnem i nocí. A nikdy od nás neodvracej svou lásku. Požehnaný jsi, Hospodine, jenž miluješ svůj lid Izrael.*“⁸⁸ Jak z modlitby vyplývá, Tóra, za kterou je Bůh blahořečen, není vnímána jako tíživé břemeno v podobě příkazů, ale jako pramen radosti.⁸⁹

Židovské učení v té podobě, v jaké je zaznamenáno v Tóre, vyznačuje cesty, jimiž může lidské jednání dosáhnout souladu a shody s Boží vůlí. Tyto cesty lze označit jako cesty svatosti. Židovské učení se dotýká všech stránek lidského života. V každodenním životě není víra v Boha jeho hlavní náplní. Mnohem důležitější je způsob a význam jednání každého jednotlivce v jeho konkrétním životě.⁹⁰

Cílem studia Tóry je zpřítomnit, aktualizovat, uvést ji do skutečnosti, do reality světa. Bůh člověku zjevil Tóru, ale úkolem lidstva je uvést ji nějakým způsobem do života. Studium Tóry není sice užitečná, leč doplňková činnost. Nestudovat Tóru je totéž jako zbavovat ji jejího smyslu.⁹¹

2.1.4 Domov a rodina

Důležité postavení a velký význam má v judaismu rodina a domov. Domov totiž tradičně představuje prvopočáteční posvátný prostor a rodina základní rituální jednotku judaismu.⁹² Je-li domov silný a stabilní v židovských hodnotách, pak celý život Žida bude dobře fungovat. Dařit se mu bude ve škole, v zaměstnání i ve společnosti. Naopak bude-li však domov slabý morálně i nábožensky, projeví se to taktéž ve všech oblastech života. Židé zkrátka z domova vyrůstají, je to jejich zázemí. Funguje-li rodina dobře, projeví se to i navenek v různých sférách života. Proto se židovské náboženské právo

⁸⁸ DI SANTE, Carmine. Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 75-76.

⁸⁹ Tamtéž; str. 76.

⁹⁰ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 24.

⁹¹ Tamtéž; str. 53-55.

⁹² FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 136.

zabývá i rodinou a předkládá zásady pro její šťastné žití. Tyto zásady postihují jak základní vnější projevy rodiny, tak i soukromé vztahy. Základní pravidla židovského domova jsou následující. V židovské rodině by měl být každý člen respektován jako jedinečná individualita i s jeho pocity. Důležitou zásadou je rozvíjení mírových a harmonických vztahů mezi všemi členy domácnosti. Dále by se měli všichni členové rodiny vzájemně uznávat. Akceptována by měla být každá role, kterou kdo zaujímá. Co se týká intimní oblasti, měla by být udržována jakási duchovní čistota a zdravý přístup v sexuálním vztahu mezi manželkou a manželem i obecně mezi mužem a ženou. To je podle židovského práva klíčem ke štěstí a spokojenosti a základem pro správné fungování rodiny a silného a zdravého domova.⁹³

Židovský dům je charakteristický tím, že v něm platí velice přísné zákony hierarchie a úcty k rodičům. Ctít rodiče je velmi důležitou povinností dětí, jejíž plnění se vyžaduje za všech okolností. Na druhou stranu ale i rodiče mají své povinnosti. K těm prvořadým patří péče o děti, včetně zajištění vzdělání a finanční podpory.

Úcta k rodičům a hierarchie se projevuje mnoha způsoby, zvláště však u stolu. Děti si nesedají na místa svých rodičů, nejedí dříve, než rodiče pronesou požehnání nad pokrmy, a neodchází od stolu, dokud otec s matkou nevzdají chválu po jídle.

Stůl představuje střed svátečního i každodenního dění v rodině. Je přirovnáván dokonce k oltáři. Vzhledem k tomu, jaký má stůl pro Židy význam, označují se jako společenství stolu.⁹⁴ Nad stolem se pronášejí modlitby, u stolu jsou vychovávány děti a mají být u něj studována i slova Tóry.

⁹³ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 121.

⁹⁴ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 136-137.

3 Tradice, zvyky a rituály v životě ortodoxního Žida

Tradice je výslednicí souběžných autorit, Boha, Tóry a její interpretace, která sama představuje autoritativní strukturu a náboženskou realitu zásadního významu. Na jedné straně ztělesňuje souhrn právních a teologických nauk, na straně druhé celek zvykové židovské víry a praxe. Stejně jako rabínské texty i tyto zvyky jsou považovány za svaté, neboť není pochyb, že vzešly z židovského způsobu života, vyrůstajícího ze zbožné poslušnosti Tóře. Pro Žida, který se narodil a žije v realitě židovské praxe, tradice představuje završení a samu podstatu judaismu.

Židovská tradice se týká všech stránek života, neboť Bůh má být v životě Žida všudypřítomný. Tento složitý způsob života vycházející z Tóry pro Židy představuje cestu k Bohu, která je jistá, protože vychází právě z živého smyslu a orientování skrze tuto cestu.⁹⁵

Předpisy tradičního judaismu dělají z každé stránky života rituál. Všechny aspekty života tím tak nabývají právní povahu *mutar* a *asur*, tedy zakázaného a povoleného jednání. V každodenním náboženském vědomí i prožívání tradičního židovství rovněž dominují kategorie jako *hajav* a *patur* čili povinné a nepovinné a *kvodeš* a *chol* neboli posvátné a profánní. Pro zbožného Žida je tedy typické úzkostlivé plnění povinností, jež mu ukládá *halacha*^{96 97}. To znamená neustále dbát na to, jak správně a včas vyhovět předpisům.

Každý úkon by měl Židovi připomínat historickou minulost, rituální potvrzení a mravní hodnoty, na kterých judaismus spočívá. V judaismu proto neexistuje žádné abstraktní vyjádření víry. Tradiční Žid spíše zachovává *halachu* a tím se přihlašuje k židovským hodnotám a ideálům. Je tedy příznačné, že nebývá nazýván věřící, ale *šomrej micvot*, „ten, kdo plní přikázání“, a nepovažuje se za zbožného v abstraktním smyslu, nýbrž na základě toho, že se v konkrétní situaci zachová tak, jak mu to nařizuje *halacha*.⁹⁸

Mimo každodenní a pravidelné události dostávají v judaismu rituální rámec i ty okamžiky osobního života, jež jsou v podstatě neopakovatelné. Tyto rituály oslavují

⁹⁵ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 27-29.

⁹⁶ Židovský zákon, první část Talmudu.

⁹⁷ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 42.

⁹⁸ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 105-107.

nebo vyznačují chvíle nového začátku či přechodu z jednoho životního období do druhého. Staví do popředí pomíjivost individuální existence a dávají přitom vyniknout těm společenským symbolům, jež vtiskují komunitě její identitu a začleňují jedince do širší významové sféry. Zároveň trvající komunita symbolizuje kolektivní nesmrtelnost a trvání hodnot. Rituály dále poskytují možnost přechodu z jedné životní etapy do druhé a z jedné sféry odpovědnosti do jiné. Tím upevňují hodnotovou hierarchii komunity. Také stanovují ideální posloupnost osobního vývoje, který má jedinec před sebou, takže každý, kdo dospěl do té které etapy, může podle kolektivních měřítek posoudit svou vlastní zralost. Tyto rituály se nazývají přechodové.⁹⁹ Lze je označit jako milníky židovského života, přičemž každý z nich má pro Žida velký význam.

Protože, jak bylo řečeno již v úvodu, v této práci nejde pouze o religionistický rámec judaismu, ale též o obecnější existenciální otázku po tom, jak specifická tradice ovlivňuje život člověka a postoj k životu a smrti, je třeba učinit několik obecnějších poznámek. Prostřednictvím specifických rituálů, zákonů a zvyků, vycházejících z Tóry, je židovský člověk určitým způsobem situován do „svého“ světa. Důležitým momentem tohoto situování, který je specifický pro židovský svět, je osobní vztah k Hospodinu. V centru života Žida je být před tváří osobního Boha, před kterým se odehrává jeho celý život. Smyslem židovského života je zbožnost, díky níž jsou Židé blíže k zaslíbení. Toto „být před tváří Boží“ a v osobním vztahu s ním, je základem pro časové i prostorové rytmitování života, a to mimo jiné skrze dodržování zákonů, které musí zbožný Žid dodržovat. Také to, co bylo nazváno „milníky života“ zapadá do této souvislosti a umožňuje hlouběji porozumět způsobu zasazení do světa. Mezi nejvýznamnější z nich patří narození, dospělost, svatba a smrt.¹⁰⁰

Narození, dosažení dospělosti, svatba a smrt jsou podobně jako pro všechna ostatní náboženství i pro judaismus významnými okamžiky. Místem pro oslavu se u příležitosti takových událostí stává synagoga. Tyto události se nevyznačují ani tak zvláštními obřady, jako spíše jejich zvláštním výkladem, který Židé provádí ve světle své vlastní zkušenosti. V judaismu je zvykem pronášet požehnání (*beracha*) nad osobami při narození, při dosažení dospělosti, při svatbě či při posledních chvílích člověka před smrtí. Takto se spojuje příslušná událost s Boží vůlí, je vyložena a přijímána v souladu

⁹⁹ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997; str. 12-13.

¹⁰⁰ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 126.

se záměrem Božím, který události dává její hodnotu a smysl. Narození a život, vývoj a smrt přesahují při takovéto interpretaci úroveň pouhé „příhody“ a přetvářejí se do životních cest, jež je třeba uskutečňovat s plnou odpovědností.¹⁰¹

3.1 Narození dítěte

Narození dítěte představuje, podobně jako v jiných kulturách, jednu ze stěžejních událostí židovské rodiny vůbec a zároveň naplňuje biblický příkaz plodit se.¹⁰² Celkově je dítěti, jeho početí, narození, výchově a vzdělání, věnována v judaismu značná pozornost, neboť dítě se následně stane nositelem tradice, kterou bude později předávat dalším generacím.

S narozením dítěte jsou spojeny halachické zákony a různé zvyky, které však provází již těhotenství a porod. V těhotenství bývá kladen důraz na to, aby žena nebyla zbytečně rozčilována. Naopak se hledají způsoby, jak ji rozveselit. Po zjištění početí nastává slavnostní atmosféra, pořádají se dokonce oslavy. Ženy se shromáždí v domě budoucí matky, kde zpívají a tancují za doprovodu hudby. Dalším zvykem je rozvázat v průběhu porodu všechny uzly a kličky na ženiných šatech a otevřít dveře do široka. V případě obzvláště obtížného průběhu porodu, jsou rodiče položeny do rukou klíče od synagogy nebo je opásána svitkem Tóry. V době porodu se také recitují modlitby u hrobů zemřelých zbožných příbuzných. Recitace modlitebních textů probíhá ale zároveň i v místě porodu.

Datum narození a obřízky se určuje podle času, kdy dítě opustí tzv. porodní cesty. Nicméně je nutné podotknout, že narodí-li se dítě císařským řezem, není považováno za prvorozené a nemá ani jeho povinnosti a výsady.¹⁰³

Co se týká poporodní péče, podle Talmudu je považován za nejkritičtější období po narození dítěte první týden jeho života. Toto přesvědčení podporuje, jak se zdá skutečnost, že v Tóře je stanovena obřízka až na osmý den po narození.¹⁰⁴ Před osmým dnem jsou děti všeobecně náchylné k chorobám a nehodám. Pokud dítě přežije celý

¹⁰¹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 179-180.

¹⁰² Genesis 1, 22.

¹⁰³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 15-21.

¹⁰⁴ Exodus 4, 26.

první týden, v čemž můžeme vidět symboliku s týdnem Božího tvoření světa, prokáže se tím jeho životaschopnost.

Právně životaschopné je však dítě až dovršením dvou měsíců. Nicméně právně je novorozenec chráněn již po porodu. Talmud totiž předepisuje ustanovení týkající se zajištění jeho bezpečnosti. Jedním z nich je to, že dítě musí být kojeno dva roky a až poté může být odstaveno. Proti tomu nezmůže nic ani prohlášení matky, že odepre dítěti kojení, nemá to žádnou platnost. Vdova nebo rozvedená žena, které kojí, se nemohou znovu provdat do dvou let věku dítěte. Naopak vdovec s malými dětmi je vyjmut z povinné čekací doby a může se znovu oženit okamžitě právě kvůli svým dětem. Z toho tedy můžeme usoudit, že blaho dítěte je veřejným zájmem.¹⁰⁵

Pojmenování dítěte věnuje židovská tradice značnou pozornost. Jméno představovalo určitou moc a sílu. Dostal-li někdo nové jméno, znamenalo to dostat novou moc a požehnání, nebo naopak ztrátu moci. Biblická jména často vyjadřují specifické vlastnosti, které byly pro danou osobu charakteristické, ale také zvláštní okolnosti, za nichž se daný člověk zrodil. Jména mohla být také výrazem nadějí, jež bývaly s novorozencem spojovány. Významnou kategorií jsou pak jména, která vyjadřují vztah k Bohu, přímo obsahují slovo El (Bůh), nebo v sobě nesou jméno Hospodin. Jako příklad lze uvést Izajáše, jehož jméno znamená v překladu „Hospodin je spása“ či Elijáše, toto jméno znamená „Hospodin je Bohem“.

Později se objevil zvyk pojmenovávat děti po blízkých příbuzných, mělo se jednat o spravedlivé a bohabojné osoby, a označovat osobu místem rodiště. Ve středověku získávaly děti jména po členech rodiny. V diaspoře dostávají děti obvykle nežidovská jména, která jsou zapisována do civilních matrik. Dodatečné jméno v jidiš či hebrejštině pak znamená významnou identifikaci s židovským národem a judaismem. Toto pojmenování slouží náboženským účelům a pro právní dokumenty psané v hebrejštině.¹⁰⁶

V současnosti je poměrně rozšířený zvyk vybírat dětem jména biblického původu a zároveň taková, která mohou dostávat chlapci i dívky. Na druhé straně se lze opět setkat se jmény, jež mají připomínat nějakou významnou událost či lokalitu. Zvykem se také stálo dávat jména po sionistických představitelích s cílem snáze uspět v izraelské

¹⁰⁵NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 21.

¹⁰⁶Tamtéž; str. 25-28.

společnosti.¹⁰⁷ Nejčastěji je možné se setkat s hebrejským pojmenováním, jež se skládá ze jména dotyčného a ze jména jeho otce.¹⁰⁸

Samotné pojmenování dítěte probíhá v případě chlapců v průběhu obřízky. Obřad pojmenování dívek byl původně konán v době, kdy byla matka po porodu již v takovém stavu, že mohla navštívit synagogu. To mohlo ale znamenat počkat i delší čas, proto byla nakonec stanovena doba v týdně, který následoval po narození dítěte. Nejčastěji se jedná o sobotu, kdy je otec volán ke čtení Tóry a je recitována modlitba za zdraví matky a novorozence.¹⁰⁹

První páteční večer po narození syna je také zvykem setkat se v domě rodičů ke slavnostní oslavě.¹¹⁰

3.1.1 Obřízka (brit mila)

První důležitou událostí v životě novorozence mužského pohlaví a jeden z nejvýznamnějších rituálů v judaismu vůbec je obřízka, při níž dochází k odstranění předkožky na pohlavním údu chlapce. Je to viditelné znamení svazku mezi Abrahamem a Bohem, jenž byl mezi nimi uzavřen prostřednictvím smlouvy, a který platí pro izraelský národ navěky.¹¹¹ Podle knihy *Kdo jsou Židé?* Od Paula Spiegela promluvil Bůh k Abrahamovi takto: „*Znamením mé smlouvy mezi mnou a vámi i tvým potomstvem, kterou budete zachovávat, bude toto: každý mezi vámi, kdo je mužského pohlaví, bude obřezán. Dáte obřezat své neobřezané tělo a to bude znamením smlouvy mezi mnou a vámi. Po všechna pokolení každý, kdo je mezi vámi mužského pohlaví, bude osmého dne po narození obřezán, doma zrozený i koupený za stříbro od kteréhokoliv cizince, který není z tvého potomstva. Musí být obřezán každý narozený v tvém domě i koupený za stříbro. Tak bude má smlouva pro znamení na vašem těle*

¹⁰⁷ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 271-273.

¹⁰⁸ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 28.

¹⁰⁹ Tamtéž; str. 29-30.

¹¹⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 313.

¹¹¹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 28-29.

smlouvou věčnou.¹¹² Od toho je odvozen hebrejský název pro obřizku *brit mila*, doslova to znamená smlouva obřezání.¹¹³

Vyvstává otázka, proč Bůh nestvořil jeho vyvolený lid již obřezaný. Rabínské učenci na to odpovídají, že Bůh chtěl dát lidem příležitost, aby tento čin, který je více než cokoliv jiného identifikuje jako lid Izraele, vykonali sami. Tím že to ponechal na nich, zdůraznil, že nic není samo o sobě dokonalé, ale je potřeba, aby se na dokonalosti sami podíleli a usilovali o ni. Právě tato snaha totiž Židům umožňuje udržet si jejich identitu a předat ji dál jejich dětem.¹¹⁴ Obřizka je znamením přistoupení k víře v Hospodina a známkou příslušnosti k židovskému společenství.¹¹⁵

Judaismus přikládá obřizce velký význam, neboť při ní dochází k očištění srdce.¹¹⁶ Obřizka je znakem toho, že člověk nepatří do přírody, ale je směřován k zaslíbení. Je znakem sounáležitosti s Bohem vyvoleným národem., jehož základním stanoviskem je naděje. Židé jsou tedy zaměřeni do budoucna. Přitom tuto budoucnost nevnímají jako něco konečného, neskonatelně dobrého, ale v porovnání s přítomností jako něco lepšího, než je přítomné.¹¹⁷ Toto lepší než přítomné spatřují ve spáse. Celý jejich život je poznamenán snahou k jejímu dospění. Naděje nabývá ve vztahu k víře v jednoho jediného Boha charakter odhodlanosti. Ta spočívá v podřizování se vůli Boha v podobě přikázání, která nejsou vnímána jen jako pouhá pravidla jednání, či pravidla ve smyslu morálním, ale vážou člověka k jedinému Bohu, čímž se překračuje konečný svět.¹¹⁸

Židovská žena může, chce-li, obřizce zabránit. Tím ovšem nezmění nic na skutečnosti, že se dítě narodilo jako Žid. Bude jím i nadále, přestože nebude obřezán. Zůstane neobřezaným Židem.

¹¹² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 29.

¹¹³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 31.

¹¹⁴ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 307.

¹¹⁵ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997; str. 73.

¹¹⁶ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000; str. 122.

¹¹⁷ HELD, Klaus. *Die biblische Glaube. Phänomenologie seiner Herkunft und Zukunft*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2018; str. 104.

¹¹⁸ Tamtéž; str. 133.

Obřízka se obvykle koná osmý den v denních hodinách, nikdy večer, a to doma nebo v synagoze. Nejprve ale musí být vědecky prokázáno, že je dítě zdravé a že ho tento drobný zákrok neohrozí ani mu neublíží. Shledá-li lékař nějaký důvod pro odklad, posune se konání obřadu na dobu, kdy ho lékař povolí.¹¹⁹

Než nastane osmý den, vládne všude radostné očekávání. Oslava často začne už v podvečer vlastní obřízky. V domě novorozence se shromáždí hosté a předčítají si oddíly z Bible, Mišny nebo Talmudu, které se zabývají obřízkou. Pronášejí se modlitby za zotavení matky, za zdraví dítěte a štěstí rodičů. Zvykem je také shromáždit všechny malé děti u postýlky novorozence a nechat je říci *Šema* jako součást vzdělávání narozeného dítěte. Večer je pak zakončen noční modlitbou v pokoji u matky a dítěte. Celou noc před obřízkou je ve zvyku strávit studiem.¹²⁰

Den obřízky začíná návštěvou synagogy a bohoslužbou. Většina obcí vlastní k příležitosti obřízky slavnostní oponu pro skříň na Tóru, která se používá jen v tento den. Brzy po bohoslužbě se pak koná obřad obřízky.¹²¹

Podle Bible mohli obřízku provádět otec i matka. Jednalo se tedy většinou o členy rodiny. V Bibli se nepíše o specializovaných osobách na obřízku. Podle halachy ji může v podstatě vykonávat jakýkoliv Žid nebo v případě nouze Židovka. Talmud uvádí povinnost otce dát obřezat svého syna. Je tedy možné, že zvláště v talmudické době prováděli většinu obřízek otcové. Ve druhém století se objevuje již školený obřezávač, který později dostane titul *mohel*.¹²²

Mohelem v současné době musí být zbožný praktikující Žid, který je k obřízce pečlivě vyškolený. Musí dobře znát pokyny o obřízce a musí ovládat chirurgickou hygienu. Někteří Židé nechávají obřízku provést lékaře nebo chirurga s tím, že rabín stojí vedle a recituje požehnání a modlitby k příslušnému obřadu. Pro tuto praxi však neexistuje žádné náboženské oprávnění. Lékař je pouze kvalifikovaný k chirurgickému zákroku, ale nemusí být nezbytně kvalifikovaný i k provedení obřízky. Platnost obřízky určuje věrnost ustanovení smlouvy, ne recitace modliteb. Rabínské modlitby nečiní obřízku nábožensky platnou.

¹¹⁹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 168-170.

¹²⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 313.

¹²¹ Tamtéž; str. 174-177.

¹²² NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 36.

Pokud je otec schopen provést obřízku sám, není mu dovoleno pověřit tímto úkolem někoho jiného. Zároveň ale musí být vybaven teoretickými znalostmi i praktickou zkušeností. Oprávněným jej musely shledat odpovědné úřady a instance. Ženám se v současné době dovoluje obřezávat pouze ve výjimečných případech, a to tehdy není-li přítomen kompetentní židovský muž.¹²³

Mohel není obecním úředníkem dané oblasti nebo regionu, ani chirurgem. Ten, kdo provádí obřízku, může být povoláním lékař, není to ale podmínka. Každý židovský muž se může po vyškolení stát mohelem. Podmínkou je znalost rituálních předpisů. Své znalosti prokáže u zkoušky před odpovědným rabinátem. Výboru lékařů a odborníků předvede teoretické i praktické schopnosti, které získal během svého vzdělání pod odborným vedením. Teprve po splnění všech stanovených podmínek obdrží osvědčení, jež potvrzuje jeho oprávnění. Jako mohel pak provádí obřízku všude tam, kde jej k tomu vyzve otec nebo někdo zplnomocněný.

Mohel přichází k obřadu slavnostně oblečen do svého *talitu*.^{124 125} Všechny jeho nástroje mají být před použitím vyvařeny a vydezinfikovány. Mohel si před zákrokem umyje ruce. Ten, kdo dané předpisy nedodržuje, je potrestán odebráním povolení, jako kdyby porušil rituální nařízení. Mohelové si tradičně vedou seznamy o provedených obřízkách, jež jsou podobné zápisům v matrikách.¹²⁶

Na obřad obřízky by se neměly rozesílat pozvánky. Pozvaný člověk by se totiž mohl kvůli tak významné události cítit povinen přijít, což by jej mohlo přivést do situace, kdy by byl nucen pozvání odmítnout nebo by se ocitl pod nepříjemným tlakem. Situace se proto řeší tak, že se jen oznámí, kdy a kde bude obřízka probíhat.¹²⁷

Mezi přítomné hosty je zvykem rozdělit různé čestné funkce. První pocta náleží *šušbinim*¹²⁸, „patronům“ či „opatrovatelům“. Jedná se většinou o vdaný pár nebo

¹²³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 35-37.

¹²⁴ Talit je obdélníkový modlitební plášť, který nosí při modlitbách muži, kteří dosáhli věku třináct let a jsou považováni za nábožensky dospělé.

¹²⁵ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 219-220.

¹²⁶ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 170-174.

¹²⁷ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 308-309.

¹²⁸ V jidiš je šušbin znám jako kvarter.

snoubence. Žena převezme dítě od matky a přinese ho do synagogy nebo místnosti, kde se má vykonat obřizka. Tam jej předá svému muži nebo snoubenci. Po skončení obřadu zase dítě matce vrátí. Další pocta je vyhrazena tomu, kdo vezme dítě a položí je na „Elijahův trůn či křeslo“, zvláštní křeslo připravené jen pro obřizku. Největší pocta pak náleží takzvanému *sandakovi*,¹²⁹ „kmotrovi“ dítěte, který ho drží během samotného obřadu na kolenou. Celý obřad obsahuje mnoho těchto čestných úloh. Všechny počty by měly být rozděleny mezi přítomné hosty.¹³⁰

Dle tradice by se měla *brit mila* odehrát v přítomnosti *minjanu*,¹³¹ ¹³² ale ten není pro vykonání obřizky podmínkou. Přítomni bývají samozřejmě rodina i přátelé.

Obřad začíná tím, že je novorozenec slavnostně oblečen a přinesen ke zvláštním dveřím synagogy. Dítě je takto přineseno šušbin, která ho vzala od matky. Šušbin nechá dítě u dveří, neboť ženy nesmí vstoupit přímo do synagogy, ale mohou být ve zvláštní místnosti připojené k hlavní synagoze nebo velice často na balkoně. Manžel nebo snoubenec šušbin převezme dítě a předá je otci a ten je položí na klín sandekovi, který sedí v Elijahově křesle. Tento mezistupeň je nutný proto, že není manželovi dovoleno vzít dítě od matky, neboť se ještě stále nachází ve stavu rituální nečistoty po porodu.¹³³

Když dítě přinesou do synagogy nebo místnosti, kde se má obřizka konat, je zvykem, že všichni povstanou a pronáší slova: „*Požehnaný, jenž přichází!*“ Dítě je poté předáno jeho otci, který recituje několik veršů, z nichž každý je přítomnými opakován. Poté je dítě položeno na Elijahův trůn.

Obřad obřizky doprovází několik požehnání, jež ho vysvětlují a vykládají. Když sandek vezme novorozeně do náručí, mohel se modlí: „*Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, jenž nás posvětil svými příkazy a nařídil nám obřizku.*“ Po provedení obřizky pronáší modlitbu otec: „*Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, jenž nás posvětil svými příkazy a nařídil nám, aby (novorozenec) přistoupil ke smlouvě*

¹²⁹ Slovo pochází z řečtiny a znamená totéž, co „doprovod“, „patron“, „opatrovatel“.

¹³⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 309-310.

¹³¹ Minjan je modlitební minimum deseti dospělých mužů, kteří dosáhli věku třináct let a jsou považováni za nábožensky dospělé, bez něhož společenství nesmí konat žádnou veřejnou pobožnost.

¹³² NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 117-118.

¹³³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 38.

Abrahama, našeho otce.“ A přítomní odpovídají: „*Právě tak, jako přistoupil k této smlouvě, ať přistoupí k Tóře, ať vstoupí pod svatební baldachýn a do světa dobrých skutků.*“¹³⁴

Skrze tyto modlitby se smysl obřízky stává jasným. Jedná se o tělesný, a tudíž nesmazatelný, znak příslušnosti k národu, který je povolán žít v souladu se smlouvou. Obřízku lze chápat jako uvedení do světa, jenž je darem i úkolem. Otvírá člověku životní cestu, jež se neomezuje pouze na něj samotného, ale je v souladu s Božím plánem.¹³⁵

Obřízku má ve skutečnosti vykonávat otec dítěte, proto se k němu mohel obrací a žádá o svolení vykonat tento úkon jako jeho zástupce.¹³⁶ Když je mohel připraven, nejprve dítě prohlédne, obřad může být i v tuto chvíli odložen. Je-li vše v pořádku, může se přistoupit k samotné obřízce, jejíž provedení sestává ze tří částí, a to samotné obřízky, oddělení předkožky a její stažení a odsání krve.

Na závěr ceremonie je pozvednut pohár s vínem a nad ním mohel pronese požehnání.¹³⁷ Dítě je pak podáno některému z významných hostů, který ho drží, a následuje recitace několika modliteb, během nichž obdrží dítě jméno. Nakonec se pronáší modlitba za blaho rodičů a dítěte. Bývá zvykem, že mohel dá pár kapek vína kojenci.¹³⁸ Poté z poháru upije také sandek. Nakonec šušbin donese dítě zpět k matce. Tím obřad končí.¹³⁹

Po obřadu následuje hostina, slavnostní jídlo, při němž hosté předávají dárky.¹⁴⁰ Podobně jako u ostatních slavnostních příležitostí, i zde se láme chleba. Na závěr, po společné modlitbě po jídle, se pije víno, které se ale může pít již v průběhu stolování.

¹³⁴ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 180.

¹³⁵ Tamtéž; str. 181.

¹³⁶ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 310.

¹³⁷ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 179.

¹³⁸ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 41.

¹³⁹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 179.

¹⁴⁰ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000; str. 68.

Mohel představující hlavu celého stolu, sedí v jeho čele. Hostina je doprovázena četnými proslovky obohacené myšlenkami Tóry. U stolu se zpívá společná modlitba, již vede mohel. Této oslavě nesmí také chybět báseň, která se u žádné jiné příležitosti k děkovné modlitbě po jídle nepřidává. Báseň opěvuje Abrahamův svazek, jeho význam a hodnotu. Současně prosí za uzdravení a štěstí dítěte, za jeho tělesný i duševní prospěch a za štěstí rodičů. Poté se vyprázdní sklenice vína, jehož se napije i matka. Tím oslava i slavnostní hostina končí. Po několika dnech přijde ještě mohel zkontrolovat, jak se ranka hojí.¹⁴¹

Je-li obřezaný chlapec prvorozený, váže se k tomu povinnost do třiceti dnů po narození odevzdat výplatné, protože, jak píše ve své knize, *Co by každý měl vědět o židovství* Martin Prudký: „*Tak jako první plody žně, náleží vše prvorozené ze zvířat i z lidí Bohu.*“¹⁴²

3.1.2 Vykoupení prvorozeného (pidjon ha-ben)

Prvorozený syn vždy ztělesňoval posvěcení celé rodiny a všech jejích potomků. Již v knihách Tóry je položen zvláštní důraz na výsadní postavení prvorozeného. Byl darem pro Hospodina. Po smrti otce zaujímal jeho místo, včetně všech náboženských povinností.¹⁴³ Od tohoto syna se očekávalo duchovní naplnění náboženského života rodiny. Stal se vůdcem a zástupcem. Na veřejnosti a v bohoslužebném životě obce platil za zástupce své rodiny. To bylo jeho poslání. Prvorozený syn byl pověřován náboženskou službou, byl nositelem úřadu *kohena* (kněze).¹⁴⁴

K vývoji chápání prvorozenství dochází v knize Exodus a také Numeri, kde se píše: „*Mně patří všechno prvorozené mezi Izraelci, člověk i dobytče. Oddělil jsem je pro sebe jako svaté v den, kdy jsem v egyptské zemi pobil všechno prvorozené.*“¹⁴⁵ Naráží se zde na egyptské zajetí Izraelitů a jejich vysvobození. Faraon propustil izraelský lid až poté, co Bůh seslal na Egypt deset ran, přičemž poslední ranou bylo pobití všech prvorozených. Všichni egyptští prvorození jak lidé, tak zvířata zemřeli. Jen Izraelitům

¹⁴¹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 180.

¹⁴² PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000; str. 68.

¹⁴³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 47.

¹⁴⁴ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 185.

¹⁴⁵ Numeri 8, 17.

se nic nestalo. Právě proto, jak vyplývá z citátu, měli prvorození zvláštní závazek vůči Bohu, sloužit ve svatostánku nebo vykonávat jiné duchovní povinnosti.¹⁴⁶

Přestože původně všichni prvorození synové tvořili kněžstvo, a byli tak zasvěceni službě Hospodinu, byli shledáni nehodnými kněžské služby, protože i oni se podíleli na hříchu v souvislosti se zlatým teletem.¹⁴⁷ Toto jejich provinění mělo za následek, že byli vyloučeni ze služby Hospodinu a museli se z ní vykoupit. Proto když prvorozený přijde na svět, je jakoby zasvěcen božské službě a je třeba ho symbolicky vykoupit.¹⁴⁸

K obřadu dochází třicátý první den po narození, přičemž den narození se bere jako den první. Je tomu tak proto, že po měsíci života je dítě považováno za životaschopné. Pokud by se obřad konal dříve, byl by považován za neplatný a musel by se opakovat. Nesmí se konat o *šabatu*¹⁴⁹ a jiných svátcích, jelikož je v těchto dnech zakázáno manipulovat s penězi. Vykoupení proběhne i v případě, že chlapec nebyl dosud z nějakého důvodu obřezán.

Osobou, která od otce prvorozeného vykupuje, může být jedině kněz (kohen). Obřad se odehrává během slavnostní hostiny a musí probíhat za bílého dne.¹⁵⁰ Na začátku hostiny si všichni umyjí ruce a žehná se nad chlebem, jenž se předtím rozlomí. Jakmile každý z pozvaných hostů pojedl kousek chleba posypaný solí, začne vlastní obřad vykoupení. Otec položí dítě do kohenovy náruče se slovy: „*Toto je můj prvorozený syn, první, který vyšel z matčina lůna.*“ Kohen otci oznámí, kolik dluží za vykoupení prvorozeného syna a zeptá se ho, zda dá přednost tomu si peníze ponechat, nebo za ně vykoupí syna. Na to otec odpoví, že upřednostňuje své dítě, a při těchto slovech kohenovi předá daný obnos. Následuje požehnání. Poté stanovenými slovy potvrdí, že se vykoupení uskutečnilo, své žehnající ruce položí dítěti na hlavu, popřeje mu vše dobré a vysloví kněžské požehnání.

¹⁴⁶ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 314.

¹⁴⁷ Izraelité si zhotovili zlaté tele a klaněli se mu jako Bohu, což byl smrtelný hřích, jehož se účastnil téměř celý lid Izraele, včetně prvorozených. Jediní Levité se modloslužby nezúčastnili. Bůh proto odňal jedinečné duchovní dědictví prvorozeným, kterým jej původně udělil, a dal jej kmeni Levi. Jejich povinností bylo vyučovat Tóru a sloužit v chrámu. Levité se v podstatě vzdali světského života a materiálního bohatství, aby sloužili společenství.

¹⁴⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 315.

¹⁴⁹ Šabat je jeden z nejdůležitějších židovských svátků. Tento den připadá na sobotu, která je dnem odpočinku, neboť Bůh vše stvořil za šest dní a sedmého dne odpočíval.

¹⁵⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 315.

Tím ceremoniál vykoupení končí. Na úplný závěr patří ještě společná modlitba pod vedením kohena. Poté může začít slavnostní hostina.¹⁵¹

Peníze za vykoupení náleží knězi. Není povinen je věnovat žádné pokladně. Stanou se jeho osobním vlastnictvím. Může s nimi naložit podle vlastního uvážení. Nesmí je ale vrátit otci.

Od této chvíle se prvorozený syn ničím neliší od ostatních sourozenců. Nemá žádná zvláštní práva ani povinnosti. Týká se jich ale dodržování jednoho zvláštního postního dne. Jedná se o půst prvorozených v den před *Pesachem*¹⁵². Židé si jím připomínají, že byli Hospodinem ušetřeni, když seslal na Egypt desátou egyptskou ránu, při níž zemřeli všichni prvorození. Tento den se nekoná žádná oslava, neraduje se nad záchranou, ale drží se půst. Tím Židé dávají najevo, že tehdejší záchrana nebyla odměnou za jakousi zásluhu, ale důkazem Boží milosti, ve kterou doufají i nadále.¹⁵³

3.2 Dospělost

Důležitým životním mezníkem je dosažení dospělosti. Židovský chlapec je za dospělého pokládán od třinácti let, dívka od dvanácti. Chlapec se stává *bar micva* („synem příkazu“), dívka *bat micva* („dcerou příkazu“). Znamená to, že dítě se stává plně odpovědné za své chování v náboženské oblasti, za plnění všech příkazů Tóry. Do té doby na něho dohlíží rodiče.¹⁵⁴ Především se starají, aby jedl košer^{155 156}, naučil se říkat modlitby a tak dále. Avšak jsou příkazy, které smí či musí plnit teprve dospělý. V první řadě, co se týká chlapce, se jedná o povolání k Tóře. To znamená, že každý dospělý může předčítat z Tóry příslušný úsek pro určitý týden a pronášet k němu

¹⁵¹ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 54.

¹⁵² Pesach je jeden z nejdůležitějších židovských svátků. Židé si jím připomínají vysvobození z egyptského otroctví a cestu ke svobodě.

¹⁵³ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 187-189.

¹⁵⁴ DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: REAG, 1995; str. 73.

¹⁵⁵ Doslova „řádně“ či „rituálně“ povolené jídlo. Tradiční židovské zákony o jídle se zakládají na biblických ustanoveních. Jíst se smí pouze suchozemská zvířata, která přezvykují píci a mají rozdělená kopyta, a která byla poražena zvláštním způsobem. Masné výrobky se nesmí požívat v kombinaci s mléčnými nebo hned po sobě. Z mořských živočichů jsou povoleny pouze ti, kteří mají ploutve a šupiny. Za masitý pokrm se považuje i drůbež, která musí být rovněž zabita předepsaným způsobem.

¹⁵⁶ FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 1996; str. 183.

příslušející požehnání. Pasáž z Tóry, určená na daný týden, se čte při ranní bohoslužbě vždy v pondělí, ve čtvrtek, o šabat a o svátcích. Na každý týden jsou stanoveny úseky tak, aby se za rok přečetla celá Tóra a židovské společenství během roku při bohoslužbách společně uslyšelo i přečetlo všech pět knih Mojžíšových.¹⁵⁷

Věk dospělosti se určuje podle začátku puberty. Z toho důvodu jsou chlapci považováni dospělými o rok později než dívky. Dle starší tradice, údajně pocházející ze Sinaje, puberta nastupuje tehdy, když se objeví alespoň dva chloupky na chlapcově přirození. Na to navazuje Talmud, který podle objevení se ochlupení určuje počátek puberty právě na třináctý rok života u chlapců a na dvanáctý u dívek. Rozhodující podmínkou pro dospělost je puberta, ne věk. To znamená, že při absenci vývoje genitálií chlapec či dívka zůstávají nezletilými. Naopak předčasný vývoj neznamena dospělost.

Nezletilý chlapec vstupuje do dospělosti přímo hned, jak dosáhne požadovaného věku. Oproti tomu dívka musí projít jakýmsi mezistádiem dospívání, než dosáhne dospělosti. Toto období trvá šest měsíců, během něhož musí dívka dodržovat pusty, ale mimoto získá i určitá práva, které jako nezletilá neměla.

Důležité je uvést, že náboženská dospělost není to samé, co dospělost biologická. Biologicky dospělý se nazývá *gadol* nebo v souvislosti s právní odpovědností *syn trestů* neboli *bar onšin*. Dle Talmudu dochází k završení intelektuálního vývoje obou pohlaví až ve dvaceti letech. Je tedy důležité rozlišovat mezi *bar micva*, který musí plnit náboženské povinnosti, a tím, na něhož se vztahuje právní odpovědnost.¹⁵⁸

3.2.1 Bar micva

Význam věku pro náboženskou zralost je zdůrazňován v Mišně, kde se v jednom traktátu píše o chlapci jako o *Ben šloš esrej le-micvot*, doslova to znamená *syn třinácti příkazů*. Odkud pochází určení věku pro bar a bat micva však s přesností nelze říci. V Tóře o tomto věku není řečeno nic, ale existuje v jejím textu řada narážek. Například když Šimon a Levi šli pomstít zneuctění jejich sestry Diny pobitím obyvatel Šechemu. Levi byl v této době starý třináct let, proto z toho lze usuzovat, že věk muže by měl být nejméně třináct let. Kdykoli Tóra hovoří o muži, znamená to někoho staršího třinácti

¹⁵⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 30-31.

¹⁵⁸ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 56-58.

let.¹⁵⁹ Dalším příkladem pak může být příběh Abrahama. Když se prý narodil praotec Abraham, chtěli ho předáci říše zabít, a proto byl třináct let ukryt v zemi. Pak z ní vystoupil, aby zničil bůžky. Jinou zmínku související s dosažením věku třinácti let obsahuje kniha Genesis, kde se píše, že třináct let spolu chodili Jákob a Ezau do školy. Po třinácti letech se Jákob odebral do učebny a Ezau do pohanského chrámu.¹⁶⁰

Co se týká vývoje obřadu bar micva, traktát Sofrim, jehož vznik se datuje někdy okolo roku 600, zmiňuje jeruzalémskou tradici, kdy třináctiletí chlapci byli předvedeni před starší města, kteří jim žehnali, aby se tito chlapci učili Tóře a konali dobré skutky.¹⁶¹ To se stalo základem pro praxi, že první šabat po třináctých narozeninách je chlapec předvolán k prvnímu čtení Tóry v synagoze, jež má pravděpodobně kořeny ve středověku.

V období Talmudu neexistovaly zvláštní obřady, které by slavnostně označovaly, že chlapec dosáhl třinácti let. Jako nový dospělý byl včleněn do obce a automaticky se mohl podílet na všem, z čeho jsou nezletilí vyloučeni. Přičemž jedno z nejvýznamnějších privilegií představovala možnost být volán k Tóře.

První zmínky o konání obřadu bar micva jako takového se objevují až ve třináctém století. Ze století čtrnáctého pak pochází zprávy o konání tohoto obřadu vždy první šabat po třináctých narozeninách. Ze stejné doby pochází i zmínky o vyvolání k Tóře. V šestnáctém století je zaznamenáno konání hostiny o šabatovém odpoledni.¹⁶²

Tradičním zvykem před samotným obřadem se stalo držení půstu. Význam držení půstu je vysvětlován jako příprava na jednu z následujících náboženských povinností. Dalším zvykem bývá jeden měsíc před třináctými narozeninami nandávat po celý tento měsíc *tfilin*^{163 164}. Delší období cviku je povoleno sirotkům. Jeden až tři měsíce, někdy i celý

¹⁵⁹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 318-319.

¹⁶⁰ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 58.

¹⁶¹ Tamtéž; str. 58.

¹⁶² Tamtéž; str. 58-59.

¹⁶³ Tfilin nebo jinak „modlitební řemínky“ jsou malé černé kožené krabičky obsahující předepsané biblické pasáže a připevněné k černým řemínkům z kůže, jenž si dospělí muži navlékají při ranní bohoslužbě ve všední den. Každá z hranatých schránek či krabiček se vyrábí z kůže telete nebo jiného kašer zvířete a obsahuje malý pergamen napsaný písařem se čtyřmi biblickými pasážemi, jež se zmiňují o nařízení nosit tfilin. Kašer kůže je rovněž potřeba použít i na řemínky se speciálními kličkami a uzly, které umožňují správné upevnění.

rok, před obřadem se chlapec také připravuje na četbu daného úseku Tóry. Učitelem může být specialista pro tuto příležitost, často rodinný přítel.

Místem konání bývá nejčastěji synagoga, v Izraeli se ceremonie koná často u Západní zdi. Průběh obřadu zůstal po staletí téměř nezměněn. Centrem ceremonie je *aliya* neboli vyvolání, výstup k Tóře. Privilegium předčítat z Tóry je nejen první veřejnou demonstrací náboženské povinnosti, kterou dříve chlapec nemohl plnit, ale zároveň se tím ukazuje důležitost chvíle, neboť v obecné rovině je privilegium předčítat z Tóry zastoupeno ve všech důležitých situacích lidského života, jako je svatba, přestání vážné nemoci, narození dítěte apod.

Zvykem je, že otcové synů, jejichž bar micva se koná, recitují zvláštní požehnání známé jako *Baruch še-petarani*, které otec přednese poté, co chlapec odrecitoval závěrečná požehnání Tóry.¹⁶⁵ Tímto požehnáním prohlašuje, že skončila jeho role vychovatele a uznává jím plnou synovu samostatnost: „*Požehnaný jsi, Hospodine, jenž mě osvobodil od odpovědnosti za tohoto chlapce.*“¹⁶⁶

Po skončení četby bývalo zvykem, že ženy na galerii zasypaly chlapce ořechy a sladkostmi.¹⁶⁷ Tento zvyk byl původně praktikován, když aliju absolvoval ženich na šabat před svatbou, jako přání šťastného a sladkého manželství. Protože chlapec o bar micva je rovněž nazýván *chatan* (ženich), přešel tento zvyk i do bar micva.¹⁶⁸

Třináctiletý chlapec dosáhl plnoletosti, a proto je za své činy plně odpovědný před Bohem, nese odpovědnost též za dodržování micvy.¹⁶⁹ Kromě příkázání nosit každý den tfilin a být vyvolán k Tóře, musí recitovat Šema za soumraku, na začátku nového dne.¹⁷⁰ Mimoto se také již chlapce týká nařízení nosit *talit*. Jedná se o obdélníkový modlitební

¹⁶⁴ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 226.

¹⁶⁵ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 59-61.

¹⁶⁶ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 181-182.

¹⁶⁷ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 60.

¹⁶⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 321.

¹⁶⁹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 31.

¹⁷⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 319.

šál, který muži starší věku bar micva nosí při modlitbách. Tento židovský oděv bývá utkáno z hedvábí nebo vlny a má na sobě obvykle několik černých nebo modrých pruhů. K cípům jsou připevněny třásně, jejichž nitky jsou spleteny předepsaným způsobem do uzlů. Mezi příležitostmi, kdy se nosí talit, patří ranní bohoslužba ve všední den, o šabatu, svátcích a postních dnech.¹⁷¹

Bar micva znamená pro chlapce být bližší Bohu skrze Tóru, jejíž text se drží při životě jen s přítomností Židů. Cesta k zaslíbení je vyplněná studiem a pěstováním Tóry. Tóra je pro člověka útočištěm, kde se setkává s Bohem. S její pomocí překonává konečné a blíží se věčnému. Tóra je život věčný, lhostejnost ke smrti, je tedy silnější než smrt, je dokonalým probuzením duše. Za pilné studium Tóry se dostává odměny. K tomu, kdo se s ní sjednotí, nemá smrt přístup. Tóra je spravedlnost, neboť ve svých formách vyjádření a ve svých obsazích je výzvou k absolutní bdělosti. Právě studium Tóry nespočívá pouze v získávání znalostí. Podle židovské tradice je to ta nejvyšší rovina života, kde se vědomí propojuje se svědomím, kde realita a spravedlnost patří k jednomu řádu. Člověk studující Tóru jakoby navazuje styk přímo s boží vůlí. Studium Zákona je nejvyšší akt poslušnosti příkazů, příkaz nad všechny ostatní. Skrze studium se rýsuje přímý, nezprostředkovaný vztah mezi člověkem a Bohem.¹⁷² Celý život Žida se nese v duchu očekávání toho Nejvyššího, toto očekávání je vztahem či úctou k němu. Po skončení obřadu se koná slavnostní hostina. Jako předpoklad jejího vzniku bývá v souladu se starou židovskou tradicí uváděn zvyk podávat pohoštění při radostných příležitostech. Oslava se často odehrává za přítomnosti rabínů a učenců, kteří pronášejí speciální požehnání určené chlapci. Chlapec při hostině pronese řeč, v níž děkuje svým rodičům za to, že ho dovedli až sem, a zavazuje se k dodržování přikázání i v budoucnu.¹⁷³

Tato oslava bývá v porovnání s jinými hostinami poměrně šetrnou záležitostí. Dle praxe ortodoxní rodiny bývá oslava jen velmi skromná. Jedná se o jednoduché pohoštění.

V případě obřadu bar micva je důležité brát v potaz, že se nejedná o žádnou mystickou ceremonii, která by dítěti udělovala „židovskost“. Jde o slavnostní událost, jež

¹⁷¹ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 219-220.

¹⁷² LEVINAS, Emmanuel a PETŘÍČEK, Miroslav, ed. *Etika a nekonečno*. Překlad Věra Dvořáková a Miloš Rejchrt. Praha: OIKOYMENH, 2009; str. 26-73.

¹⁷³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 321.

symbolizuje přechod určitého věku dítěte. Pocta, která se dítěti dostává v synagoze, je částí běžné bohoslužby a neliší se od té, jež může být udělena kterémukoliv dospělému Židovi při jakékoliv slavnostní příležitosti.¹⁷⁴

Nejen plnění všech příslušných náboženských povinností, ale i příprava na manželství jsou důsledkem náboženské dospělosti. Přičemž příprava na manželství by měla být stejně důkladná jako příprava na bar micva nebo studium v *chederu*^{175 176}. Od této doby také chlapec přestává postupně pobývat ve společnosti žen. Neměl by si hrát vůbec s dívkami. V případě, že si chlapec či dívka hraje po obřadu bar/bat micva jako děti bývají dokonce terčem posměchu. Dívky byly mnohdy nabádány, aby si nehráli s chlapci již od věku osmi nebo devíti let.¹⁷⁷

3.2.2 Bat micva

Je zvykem oslavit i náboženskou dospělost dívky, jež se nazývá bat micva.¹⁷⁸ Tento výraz stejně jako v případě bar micvy označuje i samotný obřad. Zde se však jedná o termín moderní, neboť ženy a dívky se zvláště v minulosti a dnes dle tradičního judaismu nepodílejí na veřejném náboženském životě.¹⁷⁹ Přesto postupem doby vyvstala potřeba zdůraznit v životě dívky předěl, kdy je již považována za dospělou. Dle halachy je to v případě dívky věk dvanácti let.

Určitý předstupeň ceremonie oslavující náboženskou dospělost dívky byl zaveden v devatenáctém století v řadě italských a reformních obcí, nicméně zatím se pro tuto příležitost neustálil daný obřad.

V některých amerických obcích se ceremonie slaví během páteční večerní bohoslužby, v jiných komunitách se tak děje v sobotu v rámci obřadu, který do jisté míry kopíruje

¹⁷⁴ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 60.

¹⁷⁵ Cheder znamená v doslovném překladu místnost či pokoj. Jedná se o označení židovské základní školy. Vyučuje se zde Tóře a základům judaismu.

¹⁷⁶ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 56.

¹⁷⁷ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 62.

¹⁷⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 321.

¹⁷⁹ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 286.

obřad *bar micva*. Přesto se však může lišit z důvodu skutečnosti, že ženy se dle tradice nepodílejí na vedení synagogálních bohoslužeb. V některých obcích, kde není zvykem volat ženy ke čtení Tóry, jsou v příslušné době seznamovány s danými zákony, z nichž skládají zkoušku. Po složení této zkoušky se účastní obřadu *bnot micva* („dcery příkazu“), v rámci něhož se recituje Dekalog¹⁸⁰, biblické pasáže a třináct článků víry.¹⁸¹ V některých komunitách se daný obřad nazývá *bat chajil* („dcera statečná“). Poté, jak tomu je v případě chlapců, následuje rodinná oslava.

Událost *bat micva* se slaví i v některých ortodoxních obcích v Izraeli. Dívky dostávají dar od obce a je jim určeno kázání. Náboženský obřad je však vyhrazen pouze mužským členům rodiny.¹⁸²

3.3 Manželství

Manželství a manželský život mají v judaismu svá určitá specifika, která jsou ovlivněna pojetím vztahu muže a ženy, sexuálního života, plození dětí apod. Vztah muže a ženy, a zvláště pak jejich manželský život, hraje v judaismu stěžejní roli, neboť jen z tohoto vztahu může dojít k naplnění biblického příkazu, *plod'te a množte se*.¹⁸³

Vstup do manželství je považován za jeden z nejvýznamnějších okamžiků v životě Žida vůbec, neboť nic není důležitější než založení židovské rodiny a židovského domova. Protože právě děti zajišťují budoucnost židovského národa. Zároveň na mnoha místech v Tóře i v Talmudu je zmiňováno, že život bez partnera není plnohodnotným životem, není naplněn. Podle Tóry člověk plně dozraje teprve uzavřením manželství. Poté se mu otevírají nové životní perspektivy.

Židovský domov pak hraje důležitou roli především proto, že doma se slaví všechny svátky a slavnosti, dokonce jsou oslavovány zejména doma. Židovská manželka je zodpovědná za židovskou atmosféru domova: vaří košer, děti vychovává židovsky.

¹⁸⁰ Desatero Božích přikázání.

¹⁸¹ Základní dogmata judaismu zformulovaná Maimonidem.

¹⁸² NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 62-63.

¹⁸³ Tamtéž; str. 83.

Obzvlášť významný je rodinný stůl, který během židovských dějin nahradil oltář jeruzalémského Chrámu po jeho rozboření, stal se jeho abstraktní náhražkou.¹⁸⁴

Základy pro instituci manželství a pro založení rodiny pokládá Tóra, jak je patrné v následujících verších: „*A Bůh stvořil člověka k obrazu Božímu, k obrazu Božímu stvořil jej, muže a ženu stvořil je. A Bůh jim požehnal a Bůh jim řekl: „Plod'te a množte se a naplňte zemi a podmaňte ji.“ A Hospodin Bůh řekl: „Není dobré pro člověka, aby byl sám. Stvořím mu pomocníka“ ... Proto muž opustí svého otce a matku a přilne ke své ženě a budou jedním tělem.*“¹⁸⁵

Důležitost manželství zdůrazňují i další místa v Tanachu, kde se lze setkat se starostmi otců ohledně nalezení vhodné ženy pro jejich syny. V knize Genesis například vysílá Abraham posla, který má najít ženu pro syna Izáka. Ve spisu Leviticus se zase objevuje zákaz manželství muže se sestrou, s matkou, dítětem dcery apod. Taková zakázaná manželství jsou dle Bible trestána bezdětností nebo smrtí. Stejný trest platí také v případě cizoložství. Dále se zde také řeší smlouvení sňatku, jež je záležitostí ženichovy rodiny. Faktické provedení manželství bývá v Tanachu popisováno jako tzv. vzetí ženy, kdy dochází k přestěhování nevěsty do domu manžela. Úkolem ženy podle Bible bylo udržovat mužův rod. Důvodem rozvodu či rozpadu manželství byla bezdětnost, jež byla považována za neštěstí.

Cena manželství se odráží i v symbolice manželství jako Boha ke svému lidu. Odpadlictví od Boha bylo srovnáváno s manželskou nevěrou.

Instituce manželství je ustanovena již od dob ráje vedle soboty jako nejstarší Hospodinovo přikázání, manželství tedy není důsledkem lidského hříchu, nýbrž je nejstarším Božím řádem.¹⁸⁶

Povinnost uzavření sňatku a plození dětí plyne ze zákona pro každého Žida. Příkaz plození je tak závažný, že je dokonce dovoleno prodat i Tóru, aby se člověk mohl oženit. Pouze ten, kdo hodlá svůj život zasvětit studiu Zákona, je této povinnosti zbaven. Povinnost oženit se nastává osmnáctým rokem života, kdo nesplní tento příkaz do dvacátého roku života, vyvolá Boží hněv. Nicméně tato povinnost byla posunuta až

¹⁸⁴ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 32-33.

¹⁸⁵ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 321.

¹⁸⁶ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 83-86.

do poměrně pozdního věku (třicet až čtyřicet let) proto, aby se muži poskytla možnost věnovat se studiu a vydělávat si na živobytí. Nepřípustné je naproti tomu ženění nezletilého, které se považuje za smilstvo. Žena z halachického hlediska nemá povinnost uzavřít manželství, její setrvání ve svobodném stavu však nebylo schvalováno. Věkem pro uzavření manželství byl v případě ženy nástup pohlavní zralosti, protože nemá povinnost ani studia Zákona, ani starosti o obživu.¹⁸⁷

3.3.1 Svatba

Prvním stupněm sňatku je zasnoubení, zasnuby jsou označovány jako *erusin*. V Talmudu ženich projevil svou touhu a přání učinit z ženy svoji manželku vykonáním obřadu zvaného *kidušin*. Tento výraz se později ujal jako synonymum pro zasnoubení. Zasnoubená žena byla tak chápána jako svaté vlastnictví, jako majetek patřící Chrámu a jako taková je zakázána všem ostatním mužům.¹⁸⁸

Podle Tóry se žena může stát zasnoubenou třemi způsoby, a to buď prostřednictvím finanční úhrady nevěstě nebo písemnou listinou o zasnoubení či sexuálním stykem. Co se týká třetího způsobu, mají-li spolu muž a žena pohlavní styk za účelem sňatku, jsou skutečně svoji. Učenci tuto možnost ale zakázali asi ve třetím století s ohledem na snadnou zneužitelnost. Lidé by se totiž mohli oddávat sexuálním vztahům bez jakýchkoli myšlenek na sňatek a své jednání by omlouvali zákonem. Další možností zasnoubení je uzavření smlouvy. V tomto případě dá muž ženě platnou svatební smlouvu, podepsanou dvěma hodnověrnými svědky, a pár je považován za sezdaný. A konečně dá-li muž ženě peníze nebo něco určité finanční hodnoty před dvěma svědky a žena to za účelem vdavku přijme, pak vstoupili do *erusin*.¹⁸⁹

V dnešní době se používá třetí způsob zasnoubení, a to darování něčeho s určitou hodnotou. Tóra blíže neurčuje, jaké hodnoty má předmět být. Rabínské učenci tedy stanovili jednoduché pravidlo, že ženich má dát nevěstě prostý zlatý prsten bez drahokamů či dalších ozdob.

¹⁸⁷ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 86-87.

¹⁸⁸ Tamtéž; str. 87.

¹⁸⁹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 322-323.

Ve chvíli, kdy tento prsten ženich nevěstě navlékne, prohlašuje: „*Hle, tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákonů Mošeho*¹⁹⁰ *a Izraele.*“ Zasnoubení je tedy v souladu se zákony Tóry a navazuje na zvyk Izraele užít pro tento účel prsten.

Darování prstenu nevěstě ženichem je ústředním prvkem erusin. Nesymbolizuje manželství, ale tvoří jej. Proto musí prsten náležet ženichovi. Nikdo nemůže darovat něco, co mu nenáleží.¹⁹¹

Obřad zasnoubení se obvykle konal v domě rodičů nevěsty a provázela ho přiměřená hostina. Vyžadováno bylo, aby se obřadu účastnili svědkové, ale nebyl nutný minjan. V rámci obřadu bylo proneseno zasnubovací požehnání, které zahrnuje rabínskou podmínku zakazující sexuální styk budoucí nevěsty a ženicha. Po zasnubách nastalo takzvané období zasnoubení, během kterého se budoucí manželé připravovali na společný život v manželství. Nevěsta potřebovala čas na dozrání a musela také získat výbavu. Co se týká ženicha, potřeboval dostatek času na to, aby založil domov, stal se finančně nezávislým a připravil bohatou hostinu. Období zasnoubení tudíž mohlo v některých případech trvat i několik let. Předpokládanou dobou byl nejméně jeden rok na dokončení všech svatebních příprav.

Doba zasnoubení, to znamená období mezi sňatkem a zasnoubením, byla zrušena ve středověku. Tehdy došlo ke spojení obřadu zasnoubení a vlastní svatby (*nisu'in*) v jeden ceremoniál.¹⁹²

Po zasnoubení přišla na řadu veřejná oznámení, ohlášky, které založily svazek již i s právními důsledky.¹⁹³ To bylo patrně následkem spojení ceremonií erusin a nisu'in. Vlivem toho byla zavedena nová ceremonie, známá jako *tna'in* nebo *šiduchin*. Její podstatou bylo sepsání podmínek vztahujících se k uskutečnění budoucího sňatku. Jednalo se o specifické povinnosti, ke kterým se zavázaly obě strany. V případě jejich porušení musela strana, jež nedodržela podmínky, zaplatit pokutu.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Mojžíše.

¹⁹¹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 324.

¹⁹² NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 87-89.

¹⁹³ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 193.

¹⁹⁴ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 89-90.

Podle židovského zákona je páru zakázáno vzít se, pokud se nikdy předtím nesetkali. Muži je zapovězeno vzít si ženu předtím, než ji spatřil, aby snad nedošlo k tomu, že se mu nebude líbit. V takovém případě by totiž porušil zákon, jenž všechny nabádá, aby milovali bližního, tím spíše vlastní ženu, jako sebe sama, jak ukládá Desatero.¹⁹⁵

Pro chudé rodiny znamenaly svatba a výbava velkou finanční zátěž, proto existuje micva *hachnasat kala* (doslova *vedení nevěsty*) neboli shromažďování fondů na svatební šaty a svatbu chudých nevěst. To se považuje za velkou zásluhu, která je odměňována na tomto i onom světě, jelikož, jak již bylo uvedeno, život Žida má být naplněn konáním dobrých skutků, čímž se vyplňuje Boží vůle, jejímž odrazem je Tóra. Čím více Židé plní Zákon, tím blíže jsou Hospodinu a zaslíbení. V každé židovské obci existoval, a v řadě komunit dodnes existuje, spolek *hachnasat kala*, jehož členové jsou oddáni právě úkolu zaopatřit chudé nevěsty. Tento úkol se podle Talmudu považuje za tak významný, že je dovoleno kvůli jeho splnění prodat i *sefer Tora* (svitek Tóry). Na druhé straně se ale zakazoval přílišný přepych, aby byla zachována jistá střízlivost a umírněnost. Za tímto účelem byly vydávány takzvané *takanot* (ustanovení) proti přepychu, neboť přílišná okázalost by mohla zatlačit do pozadí podstatu a smysl svatby v židovském společenství.¹⁹⁶

Svazek dvou lidí zpečetěný manželstvím je ve své podstatě znovunalezení a znovuuustavení jednoty. Tak to vidí příběh o stvoření světa nacházející se v Bibli. Adam dával jména všem živočichům okolo sebe. Když pojmenoval posledního, nebylo vedle něj žádné jiné já. Přesto však jeho druhá polovička již existovala. Byla stvořena ve stejný čas jako on. Obě poloviny od sebe byly odděleny, každá dostala jedno tělo. Od samého počátku však patří k sobě. Jejich údělem je, že se znovu najdou. Adam tu svou poznal okamžitě a prohlásil: „*Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Patří ke mně.*“¹⁹⁷ Od té doby budou opět spojeni jako jedna bytost. Proto muž opustí svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se opět jedním tělem. V Talmudu stojí, že původní jednota se stane novým celkem, dvojí samostatností. Muž hledá životní družku, aby v ní našel, co ztratil. Sám totiž člověk žije bez radosti, bez požehnání a bez štěstí, bez Tóry a bez ochrany, bez harmonie.

¹⁹⁵ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 324.

¹⁹⁶ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 91-92.

¹⁹⁷ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 193.

K manželství je člověk předurčen. Je to předpoklad k vyplnění jeho poslání. Úkolem člověka je zakládat lidství, udržovat je a rozšiřovat, neboť podle slov Bible Bůh nestvořil zemi, aby byla pustá, ale vytvořil ji k obývání. Povinností všech lidí tedy je založit rodinu. Proto židovská tradice chápe Boží příkaz: „*Plod'te a množte se*,“ nejen jako jasný povel lidstvu, nejen jako požehnání, ale také jako zavazující povinnost, micvu, která obnáší velkou odpovědnost.¹⁹⁸

Vždy je potřeba usilovat o vytvoření vhodného spojení, o krásný a vznešený společný život. Jinak pouto nevydrží. Je-li svazek muže a ženy šťastné, září nad jejich hlavami, září nad jejich sjednocením Boží sláva. Jejich souznění završuje Boží přítomnost.¹⁹⁹

Vzhledem k chápání svatby jako jedné ze stěžejních událostí života vůbec je věnována náležitá pozornost přípravě jak na budoucí společný život, tak i na obřad samotný. Jedním z prvků těchto příprav je takzvaná *alija* neboli vyvolání ženicha k Tóře o šabatu před vlastní svatbou.²⁰⁰ Po alije zasypou ženy ženicha cukrovinkami a dalšími laskominami jako symbol přání sladkého života novomanželům.²⁰¹

V mnoha obcích je zvykem, že ženich po celý týden před svatbou nemá spatřit nevěstu, tudíž nevěsta nedorazí o tomto šabatu do synagogy. V jiných komunitách se snoubenci nevidí pouze několik dnů nebo dokonce jen ve svatební den před samotným svatebním obřadem.²⁰²

Co se týká přípravy nevěsty, je tradicí, že navštíví před svatbou rituální lázeň zvanou mikve, kde se třikrát celá ponoří, aby se rituálně očistila. V mikve si pečlivě ostříhá nehty na rukou a na nohou, dohlážitelka je pečlivě shromáždí a spálí za recitace speciální modlitby. V případě že by nebyly všechny zničeny, mohla by žena po smrti putovat a hledat je. Dohlážitelka zároveň nahlas prohlašuje, že je to košer dcera Izraele. Mikve je důležitá pro rodinnou čistotu, to znamená pro rodinný život dle zásad judaismu. Dohlážitelka bývá často rabínova žena, která při té příležitosti vysvětlí nevěstě pravidla pro vstupování do lože se svým mužem, jak o sebe pečovat a navštěvovat mikve, aby byla zachována manželská čistota.

¹⁹⁸ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 192-194.

¹⁹⁹ Tamtéž; str. 194.

²⁰⁰ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 94-95.

²⁰¹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 324.

²⁰² Tamtéž; str. 325.

Jeden z důležitých a známých rituálů představuje výměna darů těsně před svatebním dnem. Dary si mezi sebou vymění ženich a nevěsta. Často byly darovány speciální pásy se stříbrnou nebo zlatou sponou. V případě, že se jimi snoubenci podarovali navzájem, zvyk vyžadoval, aby je oba měli na sobě během svatebního obřadu na znamení, že je pár spojen. Jiným populárním dárkem byla a do dnešní doby je modlitební kniha. Nevěsta ženichovi dávala také často talit.²⁰³

Dalším z charakteristických zvyků je půst ženicha a nevěsty ve svatební den, jenž se drží až do samotného obřadu. Půst má být připomínkou posvěcení života. Muž a žena nemají cíl života hledat v materiálních věcech, ale ve vyšším určení.²⁰⁴ Podle učenců představuje manželství začátek nového života, proto je dobré vstupovat do tohoto svazku bez hříchu. Den, kdy dva lidé vstupují do manželství, je tedy brán jako Jom kipur,^{205 206} to znamená den, v němž Bůh odpouští hříchy, tedy příležitost pro očistu srdce i mysli.

Zvyklostí je, že se nevěsta vdává v bílém na znamení čistoty a nevinnosti. Bílá barva zároveň připomíná Jom kipur, během něhož je zvykem oblékat se do této barvy. Ženich má v některých obcích na sobě *kitl*^{207 208} jako o Jom kipur. Pro některé je kitl symbolem čistoty a připomíná ženichovi, že nový život, který pro něho sňatkem začíná, musí být čistý.²⁰⁹

²⁰³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 95-96.

²⁰⁴ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 198-199.

²⁰⁵ Den smíření, neslavnostnější událost v židovském kalendáři. Je také nazýván dnem „trýznění duší“ či „očisty od hříchů“. U příležitosti tohoto svátku se drží půst, a to od západu slunce do setmění následujícího dne. Před svátkem Jom kipur je zvykem, že jednotlivci žádají o odpuštění všechny osoby, které se jimi mohou cítit dotčeny v důsledku nějaké vážné neshody. Tento den je vyhrazen pro individuální i veřejná vyznání z hříchů, přičemž poskytuje příležitost k pokání. Jedině když člověk důkladně očistí svou duši a duchovně „jde do sebe“, je dosaženo účelu Dne smíření.

²⁰⁶ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 74-76.

²⁰⁷ Bílý háv či roucho, který nosí rabín, kantor nebo ten, kdo vykonává obřad. Kitl symbolizuje čistotu a radost i pomíjivost lidského života, neboť Židé jsou pochováváni v rubáších, které připomínají kitl.

²⁰⁸ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 91.

²⁰⁹ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 96-97.

Den svatby je významnou událostí nejen pro pár či jeho rodiny, ale i pro celou obec, neboť je pro ni potvrzením naděje na trvání izraelského národa.²¹⁰ Obecně platí pravidlo nepořádat svatby o šabatech a svátcích. Důvodem toho je, že by došlo ke snížení hodnoty dvou slavnostních událostí. Ze stejného důvodu by se neměla konat svatba dvou sester nebo dvou bratrů v jeden den.

Ze středověku je doložen zvyk slavit svatby v pátek kvůli blízkosti soboty, kdy lidé měli volno a mohli se účastnit oslav. Za jiný vhodný den je považováno úterý, neboť v průběhu Stvoření řekl Bůh o tomto dni dvakrát, že je to dobré.²¹¹ Naopak nepříznivým dnem je pondělí, jelikož o něm ani jednou nebylo řečeno, že je to dobré.²¹²

Den zvolený pro svatbu musí být takový, aby o něm mohli oba snoubenci mít v souladu s halachou sexuální styk první noc po svatbě. Další věci jako volno, studium, dostupnost sálu a tak dále musí být až na druhém místě.²¹³

Ve svatební den se dávají ještě před obřadem dary. Tradičním darem pro nevěstu byla skříňka určená na klíče nebo na šperky, která mohla být zdobena různými výjevy a symboly vztahujícími se k soužití muže a ženy. Častým výjevem jsou právě postavy ženicha a nevěsty. Ženich obvykle drží pod paží knihu, druhou ruku má napřaženou a nabízí svůj dům nevěstě. Symbolika vyobrazení je taková, že nejprve je třeba studovat Tóru, postavit dům a pak uzavřít sňatek. Nevěsta drží v ruce kytici a svazek klíčů, jež jsou symbolem toho, že jako paní domu řídí domácnost. Velice častým darem pro ženicha je talit.²¹⁴

Prvním aktem během svatebního obřadu je podpis *ketuby*, svatební smlouvy, dvěma svědky a ženichem. Jedná se o dokument, který podrobně rozebírá povinnosti a závazky manžela, které má vůči své manželce. Podle židovského práva se muž nesmí oženit, aniž by dal ženě ketubu. V případě, že dojde k její ztrátě, musí být opatřena okamžitě nová. Dle Talmudu nesmí žádná nevěsta žít s manželem, pokud nevlastní ketubu.²¹⁵

²¹⁰ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000; str. 70.

²¹¹ Genesis 1, 10; 1, 12

²¹² NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 97.

²¹³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 325-326.

²¹⁴ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 98.

²¹⁵ Tamtéž; str. 108.

Svatební smlouva je sepsána v souladu se třemi povinnostmi, které Tóra ukládá každému manželovi. Muž nesmí ženu odbývat ve stravě, v šatech a v souloži. Dříve ketuba specifikovala výši věna, jež nevěsta přinášela s sebou z otcova domu, a dodatečný obnos, který k věnu přidával ženich. Pokud by se muž někdy rozhodl se svou ženou rozvést, zavazuje se tuto částku zaplatit. Ta bude také vyplacena v případě, že muž zemře dřív než jeho žena. Majetek, který nevěsta s sebou do manželství přináší, může její manžel použít pro investice, obchod a pro další podobné účely. Zároveň je ale zodpovědný za jakoukoli ztrátu. Pokud manželství skončí, obdrží žena tutéž částku, jež do manželství jako věno přinesla, a navíc třetinu hodnoty věna navíc od svého manžela. K tomu bude ještě žena dostávat výživné v podobě alimentů.

Ketuba však není jen dokumentem, který uvádí práva ženy, ale zabraňuje také neuváženým a uspěchaným rozvodům, jejichž příčinou je často malichernost.²¹⁶

Po podepsání ketuby následuje samotná svatební ceremonie. Nevěsta v přítomnosti matek obou snoubenců čeká v oddělené místnosti na příchod ženicha. Ten k ní přijde v doprovodu obou otců, aby ji přivítal a zahalil jí tvář závojem.²¹⁷ Tento počín je symbolem pro ženichovo rozproštění ochrany nad nevěstou a příslib úcty. Poté jsou ženich i nevěsta doprovázeni rodiči pod *chupu*²¹⁸ (svatební baldachýn), přičemž nevěstu doprovázejí matky a ženicha otcové, čímž symbolizují spojení dvou rodin. Rodiče nesou při vyprovázení svých dětí zapálené svíce, aby byl svatební obřad jasně osvětlen, jako byla ozářená hora Sinaj, kde předal Hospodin Mojžíšovi Boží zákony. Darování Tóry na hoře Sinaj je Židy chápáno jako „svatební obřad“ mezi Bohem a lidem Izraele, kdy Bůh je „ženichem“ a Izrael „nevěstou“ a Mojžíš je tím, kdo je doprovází.²¹⁹

Na místě, kde se má konat svatba je připravena chupa. Jedním z jejích významů je svatyně, která symbolizuje střechu nového domova, který nastávající manželé založí.²²⁰ Chupa je spojena s darováním Tóry, neboť je řečeno: „*A stáli pod horou.*“ Tento verš je vykládán tak, že Bůh zvedl horu a držel ji nad Izraelem.

²¹⁶ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 326-330.

²¹⁷ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 99.

²¹⁸ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 61.

²¹⁹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 330.

²²⁰ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 207.

Je starým zvykem mít chupu pod širým nebem pro připomínku Božího slibu Abrahamovi: „*Pohled' na nebesa a sečti hvězdy. Můžeš je spočítat? Tolik bude tvého potomstva.*“²²¹

Sama chupa je také vnímána jako symbol nebes, představuje soupatřičnost nebe a země. Spojení muže a ženy je požehnáno Hospodinem. Celý pozemský život manželů je žit ve spojení s Bohem a směřován ke spasení.

Ženich stojí pod chupou s nevěstou po své pravici. Je zvykem, že nevěsta ženicha sedmkrát obejde předtím, než stane po jeho boku. Sedmero obcházení bývá vykládáno jako symbol Stvoření, které Bůh uskutečnil za sedm dní.²²²

Svatební obřad má dvě části. První z nich je erusin (kidušin) neboli zasnubní část. Druhou pak je nisu'in čili vlastní uzavření sňatku.²²³ V talmudické době existovaly tyto dvě fáze s určitým časovým odstupem. Ve středověku však byly obřady zasnoubení a svatby spojeny v jeden.

Obřad kidušin zahájí rabín několika úvodními slovy, která jsou vážná a varující, ale také srdečná a povzbudivá. Poté se naplní pohár vínem a je nad ním proneseno požehnání. Nevěsta s ženichem jsou vyzváni, aby z poháru trochu vína upili. Kmotr stojící za ženichem mu podá pohár, od ženicha převezme pohár kmotra a předá ho nevěstě. Ženich a nevěsta pijí dohromady z jednoho poháru na znamení toho, že od nynějška budou kalich života sdílet spolu.²²⁴ Po úvodním požehnání následuje předání prstenu²²⁵ doposud uloženého u svědka. Ženich ho nevěstě navlékne na ukazovák pravé ruky.²²⁷ Tím je ukončeno zasnoubení.

²²¹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 331.

²²² NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 101.

²²³ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 287.

²²⁴ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 182.

²²⁵ Speciálním typem svatebních prstenů jsou takzvané prsteny s domečky. Domeček na prstenu měl symbolizovat nový domov a rodinu. Více zdobené domečky mohly představovat jeruzalémský Chrám, který neměl být zapomenut ani o svatbě. Kromě toho se však může jednat i o symbol synagogy.

²²⁶ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 107.

²²⁷ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 208.

Nyní je přečtena ketuba, kterou ženich po přečtení uchopí do pravé ruky a předá ji nevěstě, jež ji rovněž přijme pravou rukou.

Následuje druhá část obřadu, samotné uzavření sňatku. Rabín odrecituje sedm požehnání, z nichž první je nad vínem. Další požehnání popisují stvoření člověka, sjednocení muže a ženy jako součást Božího plánu, připomínku Jeruzaléma, modlitbu za jeho opětovné vybudování a končí přáním štěstí nově sezdanému páru.²²⁸

Šest požehnání, která následují po požehnání nad vínem, nás vedou zpět ke stvoření člověka v ráji a k Božímu příkazu Adamovi a Evě, aby vládli zemi jako lidé, kteří byli stvořeni k Jeho obrazu. Bůh uložil svému prvnímu páru lidí svatý a radostný úkol a ukládá ho každému dalšímu páru ve všech generacích. Obsah modlitby za štěstí novomanželů zahrnuje i celý židovský lid. Manželé totiž představují tu nejmenší jednotku židovského národa a jejich radost je radostí celé obce.

Po požehnání se pár opět napije z poháru vína. Poté ženich pohár rozbije. Pro tuto praxi existuje celá řada vysvětlení.²²⁹ Tento zvyk může být symbolem křehkosti života či upomenutí na smrt, jež každého člověka může rozbít a roztříštit jako skleněný pohár, který se již nedá opravit. Dalším výkladem je plodnost manželství.²³⁰ Význam rozbítí poháru má ale pro Židy i mnohem hlubší význam. V okamžiku největší osobní radosti takto Židé zdůrazňují spojení s celým Izraelem, jehož symbol, kterým je Chrám, leží v troskách.²³¹ Neboť nesmí zapomenout na slova žalmisty: „*Jestli, Jeruzaléme, na tebe zapomenou, ať mi má pravice sloužit zapomene. Ať mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost.*“²³² Po rozbítí poháru následuje poslední stupeň obřadu. Nevěsta a ženich jsou odvedeni za doprovodu svědků do místnosti, kde nový pár zůstane poprvé o samotě jako muž a žena, aby došlo k naplnění, zpečetění manželství.²³³ Jedná se o ceremonii, jež je v současnosti pouze symbolicky naznačena ponecháním páru po nějakou dobu o samotě.

²²⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 332.

²²⁹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 208-210.

²³⁰ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 103.

²³¹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 332.

²³² Žalm 138, 5-6.

²³³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 332.

Judaismus zdůrazňuje důležitost radovat se na svatbě spolu s novomanželi. Tato radost není vyjádřena jen bohatou hostinou, jež je důležitou micvou, nebo hlasitou hudbou, ale skutečnou niternou radostí se zpěvem a tanci před nevěstou. Novomanželům se dostává četných blahopřání. Ze všech stran dopadá na novomanželský pár tradiční výraz: „*Mazal tov!*“, který znamená: „*Hodně štěstí!*“ Nejedná se ale o doslovný překlad. Výraz znamená spíše být pod šťastnou hvězdou. Již v Bibli se veškerenstvo stvořené Hospodinem opakovaně podílí na štěstí, boji a porážce i vítězství člověka. Stvořitel zapojil do lidského dění, do všeho, co je člověku na zemi přiděleno, také nebeská tělesa. Nic totiž neexistuje o samotě. Všechno je jedno. I v Něm. I skrze Něj. Vliv nebeských těles na lidský osud tedy bezpochyby nejsou lidem cizí. V této představě se hvězdy identifikují se štěstím a neštěstím. Příznivá hvězda je ručitelem štěstí a úspěchu.²³⁴ Ocitnou-li se novomanželé pod šťastnou hvězdou, jak je jim přáno, budou moci tvořit svět stejně jako Bůh, a to skrze dodržování Božích příkazů.

Slaví nejen příbuzní, ale i sousedé a přátelé. Na každé velké svatbě se nechává stůl pro chudé a zároveň bohatí rozdělují almužny, nevěsta tančí se žebráky. Svatební veselí trvá až do rána, často celý týden tak, že dům je otevřený pro všechny. V tom lze vidět odkaz na Tóru, ze které vychází konání dobrých skutků. V radostný den, jako je ten svatební, tedy Židé nezapomínají ani na ty nejpotřebnější, neboť cokoli udělají pro druhé, je to, jakoby to učinili pro samotného Hospodina. Otevírá se jim tím cesta ke spáse a jsou blíže Bohu.

Mnohdy se konala i druhá oslava v domě ženichova otce, jež trvala také sedm dní. Veselí bylo možno prodloužit na měsíc, nebo dokonce na celý rok. Bible označovala první rok manželství jako období manželské radosti, během něhož je manžel zbaven povinnosti vojenské služby, tak se to píše v Mojžíšově páté knize: „*Když se muž právě oženil, nebude vycházet do boje a nebude mu ukládán žádný úkol. Po jeden rok bude uvolněn pro svůj dům, aby se radoval se svou ženou, kterou si vzal.*“²³⁵

3.3.2 Levirátní sňatek

Judaismus, vycházející z Tanachau, zakazuje sňatky s určitými osobami a považuje je za incestní. Manželství nesmí být uzavřeno mezi pokrevně příbuznými (matka, dcera, sestra, vnučka, teta), dále si muž nesmí vzít za ženu vdovu po pokrevně příbuzném

²³⁴ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 212.

²³⁵ Deuteronomium 24, 5.

(kromě takzvaných levirátech sňatků), to znamená synovu manželku, otcovu manželku, strýcovu manželku, ženinu matku, ženinu sestru a děti z předcházejícího manželství. Muž nesmí také pojmout za manželku ženu jiného muže, pokud nebyla rozvedena dle židovského zákona. Sňatek nesmí uzavřít ani příbuzní druhého stupně.²³⁶

Všechna tato spojení jsou zakázána Tórou a nesmí být považována za manželství, i kdyby byla uzavřena a požehnána nějakým židovským představitelem. Podle židovského práva jsou takové sňatky neplatné a k jejich rozchodu není potřeba rozvodového listu. Děti narozené z těchto svazků jsou nelegitimní. Naopak nemanželské dítě židovské právo nekvalifikuje jako nelegitimní. Nejsou povolené ani sňatky mezi Židy a Nežidy. Taková manželství nejsou podle halachy platná, i kdyby byla uzavřena před rabínem. Ve smíšeném manželství, kde jeden z partnerů má jinou než židovskou víru, chybí základ a cíl židovského manželství, kterým je židovská výchova dítěte. Avšak takové děti nejsou označovány jako nelegitimní, jejich status je odvozen od vyznání jejich matky, tedy zda je či není Židovka.²³⁷

Výjimku ze zakázaných manželství tvoří takzvaný *levirátní* či švagrovský sňatek. Jedná se o zvláštní sňatek, který má původ v Bibli. Tento svazek je uzavřen v takovém případě, kdy si muž na základě biblického příkazu bere ženu svého zesnulého bratra, pokud nezplodil se svojí ženou mužského potomka. Toto ustanovení se nachází v Deuteronomiu, kde se píše: „*Když budou bratři bydlet spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.*“²³⁸ Bylo-li bratrů více, vztahovalo se toto nařízení většinou na nejstaršího z nich. I přes tento biblický příkaz však může dojít k tomu, že švagr sňatek se ženou svého zemřelého bratra odmítne. V takovém případě musel podstoupit obřad zvaný *chalice* (sejmutí obuvi). Průběh tohoto obřadu vychází z Bible. Muž se musel dostavit před rabínský soud, kde prohlásil, že ženu nechce pojmout za manželku. Poté mu žena zula botu a plivla před něj a následně prohlásila, že to si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům, to znamená zplodit dítě,

²³⁶ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 289-290.

²³⁷ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 92.

²³⁸ Deuteronomium 25, 5.

jež je považováno za dítě zesnulého. Tím byla žena osvobozena a mohla se svobodně provdat. Byl-li zemřelý jediným synem a tudíž nemá vdova švagra, se kterým by mohla uzavřít sňatek, je po smrti svého muže volná a může vstoupit do nového manželství.²³⁹

Zvyk levirátního manželství, ze kterého vzešel zákon, vešel v praxi proto, že v judaismu si rodiny velice cení. Její stabilita a vývoj jsou předpokladem pro existenci židovského národa, jeho sílu a rozvoj. Společnost spočívá na základech rodinného života a pocitu sounáležitosti. Jak píše Simon Philip de Vries ve své knize *Židovské obřady a symboly*: „Kmen rodiny musí být pevně zakořeněn v národní půdě. S narozením dalšího potomka se kořeny upevňují. Každé dítě přispívá k větší jistotě, posiluje požehnání. Syn je „stavitelem“ rodinného domu, dcera si je plně vědoma svého úkolu „stavitelky“.“²⁴⁰

I přes to, že je rodina považována za jeden z pilířů judaismu, byly levirátní sňatky postupně omezovány a v dnešní době jsou zakázány. K čemuž jistě přispělo uzákonění monogamního manželství, neboť i když byli všichni bratři ženatí, nebylo to považováno za překážku a švagrovské manželství mohlo být uzavřeno i tak. Doba Tóry totiž nezakazovala mít víc než jednu ženu.²⁴¹

3.3.3 Rozvod

Tóra rozvod manželství zná a schvaluje, i když jen nerada. Manželství je symbolem lásky mezi mužem a ženou. Láska mezi Hospodinem a jeho lidem a jejich vzájemná věrnost je v židovské řeči a mysli vyjádřena především prostřednictvím přeneseného obrazu manželského svazku dvou lidí. Z toho důvodu se na rozvod pohlíží jako na neštěstí. Protože ale judaismus klade důraz na lásku a dobře fungující a zdravou rodinu, nelpí na násilném trvání manželství a rozvod připouští.²⁴²

Otázka rozvodu je zmíněna v Tanachu. Píše se zde, že když si muž vezme ženu za manželku, ale ona u něj nenalezne přízeň, nebo na ní manžel shledá něco, co se mu nelíbí, napíše jí rozlukový list, který jí dá do rukou a vykáže ji ze svého domu. Žena je poté svobodná a může se vdát za jiného muže. Rozvede-li se s ní i její druhý manžel,

²³⁹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 217.

²⁴⁰ Tamtéž; str. 215.

²⁴¹ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 94.

²⁴² VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 227.

nebo zemře, nemůže si ji vzít znovu za ženu její první muž, když byla poskvrněna. Bylo by to vnímáno jako ohavnost a před Boží tváří jako hřích, neboť svátost manželství by takovým chováním byla snížena a znesvěcena.²⁴³ A v Bibli se píše: „*Neuvalíš hřích na zemi, kterou ti Hospodin, tvůj Bůh, dává do dědictví.*“²⁴⁴

Manželství uzavřené podle zákona Mojžíšova a Izraele nemůže být rozvedeno jinak než opět podle zákona Mojžíše a Izraele. Průběh rozvodu je založený na biblickém ustanovení a přísně normován halachou, to znamená, že nejsou uznávány civilní rozvody.²⁴⁵ Toto biblické ustanovení, které je popsáno výše, také stanovuje, že pouze muž se může se svojí ženou rozvést. Naopak to možné není. Přičemž rozvod je muži znemožněn v případě, že ženu, s níž uzavřel sňatek, křivě obviní z toho, že nebyla panna. To vychází z takzvané ochrany cti ženy, která je popsána v Bibli. Další případ, kdy je znemožněn rozvod nastane, pokud muž znásilnil nezasnoubenou pannu. Z toho mu pak plyne povinnost se s ní oženit a nikdy se s ní nesmí rozvést.

Pro uskutečnění rozvodu jsou potřeba tři základní stupně. Nejprve musí být napsán dokument, rozvodový list, který poté manžel musí předat manželce, ta musí následně opustit manželův dům.

Na průběh rozvodu musí dohlížet rabínský soudní dvůr, složený ze tří rabínů, kteří jsou znalí právních předpisů o manželství a rozvodu. Kromě nich se musí rozvodového řízení zúčastnit písař a dva svědci. Tyto osoby jsou potřebné k vydání rozvodového listu zvaného *get*.^{246 247}

Rozvodové řízení je nejjednodušší, pokud se ho účastní obě rozvodové strany. Pokud to z nějakého důvodu není možné, mohou být zastoupeni zástupcem (poslem). Po

²⁴³ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 229.

²⁴⁴ Deuteronomium 24, 1.

²⁴⁵ DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions*. New York: Basic Books, 1991; str. 292.

²⁴⁶ Rozvodový list není předepsaným formulářem, do něhož se doplní pouze jména a osobní údaje. Tak vypadá oddací listina, nikoli odluková. Ta se pokaždé napíše od začátku do konce nová. Z pověření muže, v jeho přítomnosti, na jeho papír, jeho inkoustem a jeho psacím perem. Tyto věci buď sám vlastní, nebo je pro tuto příležitost včas koupí. Dokument je psán písmeny a vnější úpravou jako svitek Tóry. Musí obsahovat všechna jména manželů, případně jejich přezdívky, datum a jméno města, kde byl odlukový list sepsán. Nejsou zde zmíněny důvody rozvodu ani povinnosti muže vůči ženě vyplývající z rozvodu.

²⁴⁷ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 231.

ukončení rozvodového řízení se do rozvodového listu učiní trhlinka jako hmatatelné znamení, že již byl použit a nemůže se použít znovu.

Pro ženu platí ustanovení, že se nesmí provdat do devadesáti dvou dnů po rozvodu, jelikož v případě, že by se vdala a otěhotněla, mohlo by dojít k pochybám při stanovení otcovství.²⁴⁸

3.4 Smrt

Poslední velkou a významnou událostí v židovském životě je vlastní smrt. Jedná se samozřejmě o velice vážnou věc, a proto začínají přípravy ještě za života. Kdo si je vědom, že se blíží smrt, měl by se připravit, uspořádat si své věci. Pokud to lze zařídit, má se umírající odebrat k Bohu za přítomnosti příslušníků své rodiny. Má se vyznat z hříchů a s vyznáním víry na rtech opustit tento svět. To se dnes však podaří jen málokomu. Jedná se o ideální případ, který ukazuje, že se má umírající na smrt připravovat při plném vědomí.²⁴⁹

Židovské náboženství, které věří v přežití duše po smrti a v příštím světě, spatřuje odchod člověka z tohoto světa jako přechod z materiálního světa se všemi jeho starostmi do světa lepšího.

O stvoření člověka se v Tóře píše: „*A stvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země. A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, jenž jej dal.*“²⁵⁰ Zatímco se tedy tělo vrací zemi, duše vstupuje do věčného života s Bohem.

Původně však stvořil Bůh člověka nesmrtelného. O původu smrti informují rané texty knihy Genesis, které souvisí s příběhem Adama a Evy v rajské zahradě.²⁵¹ Bůh Adamovi a Evě nařídil, aby nejedli ze „stromu poznání“. Oni však tento příkaz porušili. V důsledku toho tedy přichází Boží rozhodnutí, že budou vykázáni z ráje a lidské pokolení bude od této doby až navěky podléhat smrti. Tak je psáno v knize Genesis: „*I řekl Hospodin Bůh: „Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby*

²⁴⁸ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 118-121.

²⁴⁹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007; str. 36.

²⁵⁰ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 342.

²⁵¹ GILLMAN, NEIL. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007; str. 34.

vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky. “ Proto jej Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu (...). “²⁵²

Na této poslední cestě by neměl být člověk sám. Je-li člověk na pokraji smrti, měli by se ostatní shromáždit kolem jeho lože a modlit se společně s umírajícím. Jedná se o povinnost navštívit nemocné a umírající, která se opírá o text z knihy Genesis: „*Ohořel a trpěl velkými bolestmi. A tu se mu zjevil Šchina, Sláva Boží, Všemohoucí Hospodin ho navštívil.*“²⁵³ Tuto povinnost zmiňuje i Talmud s tím, že povinnost navštěvovat nemocné se týká každého člověka. Čím častěji je člověk navštěvuje, tím větší je jeho odměna a nemocnému se odebírá část jeho nemoci.

V případě, že nemoc neustupuje, stav nemocného se nelepší a znamení blížící se smrti jsou stále četnější, přijde rodině na pomoc charitativní služba. Jedná se o sdružení, které je staré jako obce samy. Existují mužské spolky pro muže a ženské spolky pro ženy. Považují za svou svatou povinnost stát při umírajícím v jeho posledním okamžiku a vykonat prosté, ale slavnostní úkony, které se udržují od nestarších dob až dodnes. Tito muži a ženy připravují zesnulého na jeho poslední cestu. Tento zbožný spolek nese jméno *Chevra kadiša* (Svatý spolek či Svaté bratrstvo).²⁵⁴ Podstatou sdružení je dobročinnost a nezištná služba lásky. Pomoc prokazovaná chudým, umírajícím a zesnulým je založena na lásce k bližnímu a není možné za ni očekávat nějakou mzdu. Mezi aktivní členy Chevra kadiša nepatří jen znalci Písma a duchovní autority. Členové pocházejí ze všech společenských vrstev, z nejrůznějších oblastí povolání, která v rámci židovské společnosti lze najít.²⁵⁵

Doba vzniku a kořeny Svatého spolku sahají až do období povstání Bar Kochby (132-135 n. l.). Dochovaly se traktáty z tohoto období, které popisují některé pohřební rituály, předpisy o pohřbu, příkaz návštěvy nemocných, předpisy o zacházení s umírajícími, o stavbě hrobů a o truchlení za zemřelé. Ve středověku byla podobných spolků spousta, ale není známá jejich organizace. Na počátku čtrnáctého století se

²⁵² Genesis 3, 22-23.

²⁵³ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 129.

²⁵⁴ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 57.

²⁵⁵ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 242-243.

začínají objevovat první spolky, jejichž funkcí je péče o mrtvé, nicméně o sdružení Chevra kadiša existují zprávy až od století šestnáctého.²⁵⁶

K významným událostem Chevry patřily každoroční výroční hostiny, pro něž si členové nechávali zhotovovat speciální zdobené holby (stříbrné, skleněné, porcelánové), které byly často opatřené nápisem týkajícím se života spolku, zdobené jídelní nádobí, příbory a sklenice.²⁵⁷

Je-li člověk na pokraji smrti, shromáždí se jeho blízcí okolo něj a společně s ním je recitováno *Viduj*, vyznání, které se recituje každý rok na Jom kipur. S dotyčným by se již nemělo v tuto chvíli hýbat nebo se jej dotýkat, neboť by to mohlo urychlit smrt. Po recitaci *Viduj* je zvykem říci s umírajícím žalmy, které jsou vhodné pro tuto příležitost. Pokud umírající cítí, že se smrt blíží, recituje jednou vyznání *Šema*.²⁵⁸

Dle stanov Chevry kadiši se pomocí prachového peří přiloženého k nozdrám zjistí, zda již nastal skon. Pokud tomu tak je, přítomní projeví zármutek tím, že si natrhnou kus oděvu.²⁵⁹ Poté je tělo necháno čtvrt hodiny v klidu, následně se zesnulému zatlačí oči, ruce jsou složeny na prsou, nohy jsou u sebe. Po další čtvrt hodině je tělo položeno na podlahu nohama směrem ke dveřím, ústa se zavážou šátkem, palce u nohou jsou k sobě svázány nití a tělo se přikryje prostěradlem. U hlavy zesnulého jsou zapáleny svíce a lidé sedí kolem zesnulého na znamení úcty a recitují žalmy.²⁶⁰ Další péči o zemřelého převezme nyní Chevra kadiša, která připraví tělo k pohřbení.

3.4.1 Pohřeb

Důležitým bodem v přípravě zesnulého na vlastní pohřeb je tahara, očištění, omytí. Nejprve je celé tělo omyto vodou, následně se čistí nehty na rukou i na nohou, češou se vlasy a vousy.

Obřad zvaný leviša, oblékání je svěřen dvěma osobám. Oblečení se skládá z jednoduchého bílého lněného rubáše, který se skládá z čepice nebo pokrývky hlavy,

²⁵⁶ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 125-127.

²⁵⁷ Tamtéž; str. 127.

²⁵⁸ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 343.

²⁵⁹ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000; str. 71.

²⁶⁰ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 131.

kalhot, košile, opasku, vázanky a páru ponožek. Pro ženy se připraví odpovídající ženský oděv. Jedná-li se o muže, je tělo zahaleno ještě do talitu, jehož třásně jsou takzvaně neplatné, neboť je odstřižena jedna z nich na znamení, že dotyčný již není svázaný se židovským zákonem.²⁶¹

Po oblečení se tělo položí do prosté dřevěné rakve či na nosítka, v nichž je nesené ke hrobu. V některých komunitách je zvykem umístit pod hlavu zesnulého sáček se zemí ze Svaté země.

Existují židovské obce, kde převládá zvyk kladení popela nebo kousků keramiky na víčka zemřelého. Zde se opět odráží vztah k biblickému citátu: „*V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.*“²⁶²

Pohřbení zesnulého by se mělo uskutečnit v den smrti, nemělo by se nenechat tělo přes noc nepohřbené, i kdyby se měl pohřeb odehrát v noci. To je v souladu s halachou, která požaduje, aby byl mrtvý pohřben co nejdříve. Jediné zdržení, jež je dovoleno, je takové, které vede k větší úctě projevené zesnulému. Příkladem je, když potomci musí přijet ze vzdálených zemí, aby mohli doprovodit své rodiče na poslední cestě a pomodlit se za ně. Pohřeb by neměl být za žádných okolností odložen jen kvůli pohodlí pozůstalých.²⁶³

Členové spolku Chevra kadiša vynesou rakev ven z domu a vydají se na hřbitov za doprovodu smutečního průvodu, v němž se nacházejí jak příbuzní zemřelého, tak i představitelé obce či členové Chevry kadiši.²⁶⁴ Za nejvyšší důkaz úcty se totiž považuje početný průvod lidí, který doprovází zesnulého na jeho cestě k místu posledního odpočinku. Mišna říká, že vyprovázet mrtvého je považováno za čin, za který nemá člověk užitek na tomto světě, ale dočká se ho v příštím světě. Jedná se o skutečný akt milosrdenství, nezabarvený žádnými jinými pohnutkami.²⁶⁵ Zvykem bývá udělat zastávku u synagogy, kterou za svého života nebožtík navštěvoval, neboť byla významnou součástí židovského života a je domem židovského národa. Zde je

²⁶¹ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 249-250.

²⁶² Genesis 3, 19.

²⁶³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 344-345.

²⁶⁴ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 133.

²⁶⁵ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 346.

pronesena smuteční či jinak pohřební řeč (*hesped*).²⁶⁶ Ta má původ již v Bibli, kde v druhé Samuelově knize pronáší David chvalozpěv nad Saulem a jeho synem Jónatanem, kteří padli v boji: „*Ozdoba tvá, Izraeli, na tvých návrších skolena leží. Tak padli bohatýři!*“²⁶⁷ Ten, kdo chvalořeč pronáší, by měl hovořit o činech a dobrých skutcích zesnulého, ale zároveň by neměl pochlebovat pozůstalým, neboť Bůh trestá řečníka, který pěje chválu jen za účelem zisku. Za doprovodu recitace biblických textů a smutečních písní se sedmkrát obejde rakev, přičemž při každém kole se zatroubí na zvířecí roh zvaný *šofar*.²⁶⁸ V tomto lze opět vidět symboliku stvoření světa, jež Hospodin učinil za sedm dní. Poté se vydá průvod směrem ke hřbitovu a během cesty se odříkávají žalmy.

Po příchodu na hřbitov se provádí vlastní pohřební obřad, který se nazývá *ciduk ha-din* (ospravedlnění Božího soudu).²⁶⁹ Pronáší se smuteční verše, modlitby, oficiální pohřební řeč a rozloučení obce. Poté je rakev spuštěna do hrobu. Než je hrob zasypán, zazní ještě modlitba truchlících, *kadiš*,²⁷⁰ ve které se chválí Boží svrchovanost a vyznává se víra v budoucí vzkříšení mrtvých: „*Ať je oslavováno a posvěcováno jeho veliké jméno ve světě, který hodlá znovu stvořit, kde probudí mrtvé a pozdvihne k životu věčnému (...).*“²⁷¹ Těmito slovy se Židé učí přecíst smrt a dát jí význam v podobě důvěry v Boha, který spasí duši zesnulého a přivede ji do života věčného. Otevřeným přiznáním k tomuto očekávání a vyjádření naděje i důvěry, že se to tak stane, Židé ukazují, že jsou připraveni sklonit se před Boží vůlí. Díky této modlitbě je duše chráněna před nebeským soudem, přináší ji tedy pokoj.²⁷²

²⁶⁶ VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 293.

²⁶⁷ Druhá Samuelova kniha 1, 19.

²⁶⁸ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 215.

²⁶⁹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 183.

²⁷⁰ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 79.

²⁷¹ DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie*. Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995; str. 184.

²⁷² VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009; str. 260-263.

Po této modlitbě je hrob zasypán a tím pohřeb končí. Lidé, kteří se vrací z pohřbu, si musí umýt ruce, každou střídavě třikrát. Je zvykem si umyté ruce hned neusušit na znamení toho, že se hned nechtějí zbavit milovaného člověka. Poté jsou u vchodu na hřbitov přijímány kondolence. Následně odcházejí truchlící pozůstalí do domu, většinou se jedná o dům zesnulého, kde stráví smuteční období. Je-li to možné, měli by všichni truchlící strávit tuto dobu ve stejném domě. Když truchlící přijdou do domu, jsou pohoštěni jídlem, které jim přichystali sousedé, ne oni sami. Jídlo je známo jako „pokrm útěchy“, který sestává z kulatých věcí (vajínka, fazole a jim podobné). To je znamením toho, že život pokračuje, neboť je nekončícím cyklem, a přesto že nyní prožívají truchlící zármutek, nastane doba, kdy se budou moci opět radovat.²⁷³

3.4.2 Období smutku

Smuteční období začíná od okamžiku, kdy se truchlící vrátí ze hřbitova. Tato doba se nazývá *šiva*,²⁷⁴ smuteční týden, doslova sedmero dní. Během šivy truchlící nepracují a nevěnují se ani dalším každodenním starostem, jejich mysl je u zesnulého. Nejsou však osamoceni. Je zvykem nechat domovní dveře přes den otevřené na znamení toho, že kdokoli může vstoupit a poskytnout útěchu truchlícím. Útěcha truchlících podobně jako vyprovázení mrtvého je považována za skutek milosrdenství.

Během období smutku dodržují truchlící určité zvyky. Nejedí maso ani nepijí víno, nemýjí se, nesmí si stříhat vlasy, musí se zdržet sexuálního styku, nesmí se též obouvat kožená obuv a oblékají se šaty, které byly natržené na znamení smutku. Během sedmi smutečních dní truchlící sedí na zemi nebo na nízkých stoličkách tak jako při smutku za zničenou svatyni v Jeruzalémě. Toto „sezení šivy“ přerušuje jen šabat, kdy i truchlící odejdou do synagogy k modlitbám.²⁷⁵

Rovněž je zvykem zakrýt všechna zrcadla a obrazy lidí, stejně jako televizi. Tato praxe má původ v prvotním Adamově hříchu, neboť kvůli němu byla na člověka uvalena smrt. Člověk, kterého Bůh stvořil k obrazu svému, měl žít věčně. V důsledku Adamova hříchu se však tento aspekt „obrazu Božího“ pro lidi ztratil. Proto se jakoby odstraňují

²⁷³ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 346-347.

²⁷⁴ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 209.

²⁷⁵ PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000; str. 72.

obrazy člověka, aby se nepřipomínala truchlícím během období zármutku lidská slabost.²⁷⁶

Jelikož je šiva obdobím truchlení a smutku, není truchlícím dovoleno studovat Tóru, neboť je řečeno, že učení Hospodinovo obveseluje srdce. Z toho vyplývá, že Tóra je zdrojem radosti.

Ráno sedmého dne šivy se truchlíci převléknou do jiných šatů, které nejsou roztrženy, a mohou se opět věnovat svým každodenním záležitostem. Nyní nastává období *šlošim*²⁷⁷ neboli třicet. Toto období tedy trvá třicet dní a truchlíci se během něho nesmí především radovat.²⁷⁸ Je důležité, aby truchlíci recitovali po celou tuto dobu kadiš za zesnulého, neboť pomáhá zesnulému u jeho vlastního soudu, ke kterému dochází během prvního roku po smrti.²⁷⁹

Třicátého dne po pohřbu je zvykem navštívit hrob a recitovat modlitby za zesnulého. Uděluje se také poučení přítomným a vysloví se soustrast truchlícím.

Pouze v případě smrti rodičů trvá období smutku dvanáct měsíců. Tato doba se nazývá *jarcajt*.²⁸⁰ Během tohoto roku by se pozůstalý neměl zúčastnit žádných společenských akcí nebo oslav, ani by si neměl kupovat nové šaty či se stěhovat do nového domu.

Co se týká projevování žalu v judaismu, platí, že je důležité smutek projevovat, nejsou však žádoucí přehnané projevy truchlení dávané na odiv. Ti, kdo však netruchlí vůbec, jsou považováni za kruté. Pro židovský pohled na smrt platí, že by se v rámci truchlení nemělo zacházet do extrémů. Judaismus věří, že smrt není konec cesty, ale začátek cesty nové a lepší, než po které kráčet člověk za svého života v tomto světě. Židé jsou dětmi Hospodina, svého Boha. Jakýkoli extrémní projev žalu подрývá Boží obraz, který je v každém z nich. Víra v přežití duše a vzkříšení těla jsou základními doktrínami židovského náboženství.²⁸¹

²⁷⁶ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 348-349.

²⁷⁷ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 211.

²⁷⁸ NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016; str. 138.

²⁷⁹ LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012; str. 351.

²⁸⁰ NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992; str. 65.

²⁸¹ GILLMAN, NEIL. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007; str. 31.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala základními milníky života v judaismu, které jsou pro Židy nesmírně důležité. Židé je považují za stěžejní okamžiky jejich života, neboť každý přechod pro ně znamená určité situování do světa, tedy to, jak ve světě jsou. Dávají smysl jejich existenci.

Cílem diplomové práce bylo především charakterizovat a popsat tyto jednotlivé milníky židovského života, ale mimo to také zachytit, jak vznikaly a jak se vyvíjely. Tento cíl se pak práce pokusila splnit v několika kapitolách.

Nejprve byly stručně popsány dějiny Židů, které jsou důležitým kontextem pro porozumění podstaty judaismu a života v něm. Židovské náboženství vzniká v průběhu dějin, přičemž za vznik judaismu je považován okamžik, kdy Bůh předal na hoře Sinaj Mojžíšovi Boží zákony v podobě Desatera, kterým se měl Mojžíš i jím vedený lid napříště řídit. Tím vznikl svazek mezi Hospodinem a lidem izraelským. Bůh uzavřel s lidem Izraele smlouvu, že on je jejich Bohem a oni jeho lidem. V důsledku toho tedy vzniká monoteistické náboženství, judaismus, které je založeno na víře v jednoho Boha. Okamžik, kdy Hospodin předal Mojžíšovi Boží zákony, však nebyl jednorázovou záležitostí, naopak se stále znovu a znovu opakuje při každém studiu a výkladu Tóry. O židovském náboženství se čtenář mohl dozvědět více v další kapitole, která se mu věnovala.

Judaismus ovlivňuje všechny oblasti lidského konání. Život se podřizuje zákonům Tóry. Každé jednání by mělo být výrazem zbožné úcty. Budou-li Židé oddaně poslouchat předpisy Tóry a žít podle nich jejich život, mohou dospět k náboženské dokonalosti a společenství s Bohem. Tóra je tedy spolehlivým vodítkem k tomu, jak žít svatě v Boží blízkosti. Proto je Tóra nejdůležitější pramen judaismu, v jehož centru pak stojí Bůh, který je tou nejsilnější autoritou a který žádá poslušnost a svatost. Židé uznávají Hospodina jako jediného a jedinečného. Středem židovského náboženství je okamžik Božího zjevení na Sinaji. Boží skutečnost je pak ustavičně zpřítomňována rituálními a morálními závazky, které tvoří náboženský život Žida. Jeho víra spočívá v každodenním prožívání Boží přítomnosti. Judaismus však není postaven jen na víře v jednoho Boha a dodržování Tóry, jejíž předpisy ovlivňují celý život Židů, ale velice důležité jsou skutky věřících. Mimo dobré skutky a zdokonalování vlastní povahy je cesta Žida k Bohu vyplněná především studiem a modlitbou a to i z toho důvodu, že Tóra Židům dodává smysl jejich života. Důležité postavení a velký význam má

v judaismu také rodina a domov. Domov totiž tradičně představuje posvátný prostor a rodina základní rituální jednotku judaismu. Je-li domov silný a stabilní v židovských hodnotách, pak i celý život Žida bude funkční a plnohodnotný.

Další část této práce se věnovala tradicím, zvykům a rituálům, přičemž stěžejní téma této kapitoly tvořily základní milníky života v judaismu a jejich význam pro život Žida jako celku. Tyto milníky byly nejdůležitější chvíle života věřících byly popsány poměrně obsáhle a podrobně, neboť považují za důležité se s nimi dobře seznámit pro pochopení podstaty judaismu a smyslu života Židů. Za nejvýznamnější přechodové okamžiky života v judaismu je považována obřízka, bar/bat micva, svatba a smrt. Ty se také tato práce snažila čtenáři co nejvíce přiblížit, vysvětlit jejich podstatu a vyjádřit smysl, který dávají židovskému životu.

Narození dítěte představuje jednu ze stěžejních událostí židovské rodiny vůbec a zároveň naplňuje biblický příkaz plodit se. První důležitou událostí v životě novorozence mužského pohlaví a jeden z nejvýznamnějších rituálů v judaismu vůbec je obřízka, která je to viditelným znamením svazku mezi Abrahamem a Bohem, jenž byl mezi nimi uzavřen prostřednictvím smlouvy, a který platí pro izraelský národ navěky. Judaismus přikládá obřízce velký význam, neboť při ní dochází k očištění srdce. Obřízka je znakem toho, že člověk nepatří do přírody, ale je směřován k zaslíbení. Smysl obřízky je tedy jasný. Jedná se o tělesný znak příslušnosti k národu, který je povolán žít v souladu se smlouvou, jež otevírá člověku životní cestu, která je v souladu s Božím plánem.

Dalším důležitým životním mezníkem je dosažení dospělosti. Židovský chlapec je za dospělého pokládán od třinácti let, dívka od dvanácti. Při této příležitosti čte chlapec poprvé z Tóry, což je v judaismu zásadním okamžikem, skrze Tóru je totiž Žid blíže k Bohu. Cesta k zaslíbení je vyplněná jejím studiem. Tóra je pro člověka útočištěm, kde se setkává s Bohem. S její pomocí překonává konečné a blíží se věčnému. Člověk studující Tóru jakoby navazuje styk přímo s boží vůlí. Studium Zákona je nejvyšší akt poslušnosti příkazů. Skrze studium se rýsuje přímý vztah mezi člověkem a Bohem.

Jedním z nejvýznamnějších milníků v životě Žida vůbec je vstup do manželství. Není totiž nic důležitějšího než založení židovské rodiny a židovského domova. Protože právě děti zajišťují budoucnost židovského národa. Manželský život hraje v judaismu stěžejní roli proto, že jen z tohoto vztahu může dojít k naplnění biblického příkazu,

který nařizuje, aby se lidé množili. K manželství je člověk předurčen. Je to předpoklad k vyplnění jeho poslání. Úkolem člověka je zakládat lidství, udržovat je a rozšiřovat.

Poslední velkou a významnou událostí v židovském životě je vlastní smrt. Židovské náboženství, které věří v přežití duše po smrti a v příští svět, spatřuje odchod člověka z tohoto světa jako přechod z materiálního světa do světa lepšího. Judaismus vyznává, že smrt není konec cesty, ale začátek cesty nové a lepší, než po které kráčet člověk za svého života na tomto světě.

Je patrné, že nelze oddělit židovskou víru od židovské kultury v podobě každodenního života. Tyto dva aspekty jsou spolu neodlučitelně spjaty. V judaismu víra prolíná celý život a jednání každého jednotlivého člověka, které je ovlivněno zákony a předpisy vycházející z Tóry. Židé dbají na jejich striktní dodržování a právě i díky tomu se jejich praxe dochovala až do dnešní doby.

Není sporu o tom, že židovská kultura je jedna z nejvýznamnějších vůbec, navíc velice zajímavá. Pozoruhodné a obdivuhodné jistě je, jak si dokázala poradit s dějinným příkořím, jehož nebyla ušetřena. Přesto, že se mnozí snažili o její úplné zničení, přežila. Je to důkaz neuvěřitelné bojovnosti a nezlomnosti jejích nositelů. Židé dlouhou dobu neměli svou zemi, kde by se mohl jejich národ vyvíjet. I přes roztroušenost však cítili jistou sounáležitost s ostatními svými druhy. Především je ale určitě posilovala víra, že jednou možná svou vlastní domovinu mít budou. Ani bezpráví, kterého se na nich mnozí dopouštěli, je nedostalo „na kolena“. Naopak to v nich vyvolalo ještě větší snahu a iniciativu o sjednocení a návrat do vlasti, ze které byli neprávem vyhnáni.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Bible: Písmo svaté Starého i Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Praha: Česká biblická společnost, 2001. 1814 s. ISBN 80-85810-29-8.

DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie.* Překlad Daniel Korte. Praha: OIKOYMENH, 1995. 242 s. ISBN 80-86005-00-3.

DOLEŽALOVÁ, Jana, ŠEDINOVÁ, Jiřina a PUTÍK, Alexandr. *Židovské tradice a zvyky.* Praha: REAG, 1995. 101 s. ISBN 80-85608-14-6.

DONIN, Hayim. *To be a Jew: a guide to Jewish observance in contemporary life: selected and compiled from the Shulhan Arukh and Responsa literature and providing a rationale for the laws and the traditions.* New York: Basic Books, 1991. 368 s. ISBN 0-465-08632-2.

FISHBANE, Michael A. *Judaismus: Zjevení a tradice.* Praha: Prostor, 1996. 191 s. ISBN 80-85190-47-8.

GILLMAN, NEIL. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení.* Praha: Vyšehrad, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7021-871-6.

HELD, Klaus. *Die biblische Glaube. Phänomenologie seiner Herkunft und Zukunft.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2018. 176 s. ISBN 978-3-465-04353-9.

CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu.* Praha: Victoria Publishing, 1995. 86 s. ISBN 80-858-6581-5.

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa.* Praha: Rozmluvy, 2007. 591 s. ISBN 978-80-85336-38-2.

LANCASTER, Brian. *Judaismus.* Praha: Euromedia Group - Ikar a Knižní klub, 2000. 247 s. ISBN 80-7202-704-2.

LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus.* Praha: P3K, 2012. 363 s. ISBN 978-80-87343-09-8.

LEMAIRE, André. *Dějiny hebrejského národa.* Praha: ERM, 1995. 111 s. ISBN 80-901477-6-3.

LEVINAS, Emmanuel a PETŘÍČEK, Miroslav, ed. *Etika a nekonečno*. Překlad Věra Dvořáková a Miloš Rejchrt. Praha: OIKOYMENH, 2009. 231 s. ISBN 978-80-7298-394-0.

MARHAL, Rabi, Löw. *Cesta života: Derech chajim*. Praha: P3K, 2009. 139 s. ISBN 978-80-87186-02-2.

NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. 285 s. ISBN 80-900-8953-4.

NOSEK, Bedřich a DAMOHORSKÁ, Pavla. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 258 stran. ISBN 978-80-246-2996-4.

PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 2000. 375 s. ISBN 80-7021-369-8.

SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, FRANKOVÁ, Anita. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 59 s. ISBN 80-042-5998-7.

SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Svoboda, 1995. 311 s. ISBN 80-205-0304-8.

SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Překlad Petr Kyncl. Praha: NS Svoboda, 2003. 132 s. ISBN 80-205-1036-2.

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Praha: Vyšehrad, 1995. 285 s. ISBN 80-7021-075-3.

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. 228 s. ISBN 978-80-87029-07-7.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN 80-7106-178-6.

Vlastní zápisky z výkladu Mgr. Davida Rybáka, Ph. D. (Religionistika) – přednáška s tématem *Židé a judaismus*. Získáno: 3. 11. 2016.

VRIES, Simon, Philip. de. *Židovské obřady a symboly*. Praha: Vyšehrad, 2009. 299 s. ISBN 978-807-0219-638.

OBRÁZKY

1) Svitek Tóry²⁸²

2) Talit²⁸³

²⁸² Dostupné na: <https://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vystavy/archiv/30/> [8. 4. 2019].

²⁸³ Dostupné na: <https://www.blazejstrba.eu/worship-to-the-word/rozne-temy/talit/> [8. 4. 2019].

3) Křeslo používané během obřizky²⁸⁴

4) Obřizková souprava²⁸⁵

²⁸⁴ Dostupné na: <https://www.fzo.cz/wp-content/uploads/ros-chodes-2014-10.pdf> [8. 4. 2019].

²⁸⁵ Dostupné na: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/198675 [8. 4. 2019].

5) Chupa – svatební baldachýn²⁸⁶

6) Židovský svatební prsten²⁸⁷

²⁸⁶ Dostupné na: https://pl.wiktionary.org/wiki/חופה#/media/File:Chupah_closeup.JPG [8. 4. 2019].

²⁸⁷ Dostupné na: <https://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/sbirky-a-fondy/kovy-a-3d-predmety/> [8. 4. 2019].

7) Ketuba – svatební smlouva²⁸⁸

8) Džbán Svatého (pohřebního) bratrstva²⁸⁹

²⁸⁸ Dostupné na: <https://museums.gov.il/ar/items/Pages/ItemCard.aspx?IdItem=ICMS-OYC-C2699> [8. 4. 2019].

²⁸⁹ Dostupné na: <http://www.esbirky.cz/predmet/49350> [8. 4. 2019].